

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากขอบเขตการศึกษาที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้เพื่อหาแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนเทศบาลบ้านปากคลอง โดยใช้กลยุทธ์การดำเนินงานปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับหัวข้อดังนี้

1. ความเป็นมา สภาพทั่วไปและการบริหารงานของ โรงเรียนเทศบาลบ้านปากคลอง
2. คุณลักษณะที่พึงประสงค์
 - 2.1 ความหมายคุณลักษณะที่พึงประสงค์
 - 2.2 ความหมายของคุณลักษณะที่ดี
 - 2.3 การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์
 - 2.4 แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์
 - 2.5 แนวทางภาพรวมในการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์
 - 2.6 แนวคิด หลักการ และกลยุทธ์การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์
3. คุณลักษณะที่พึงประสงค์
 - 3.1 การมีวินัยในตนเอง
 - 3.2 การมีมารยาทในสังคม
 - 3.3 การรักการอ่าน
4. แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะที่ดี
5. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 - 5.1 ความหมายวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 - 5.2 ลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยภายในประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ความเป็นมา สภาพทั่วไปและการบริหารงานของโรงเรียนเทศบาลบ้านปากคลอง

โรงเรียนเทศบาลบ้านปากคลอง ตั้งอยู่ใกล้วัดศรีรัตนาราม ถนนตากสินมหาราช ตำบลท่าประดู่ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง เริ่มก่อตั้งเมื่อ 1 พฤษภาคม 2485 โดย นายทวี วาณิชวรผล เป็นผู้รวบรวมเงินสร้างโรงเรียน และตั้งชื่อว่า “โรงเรียนบ้านปากคลอง (ทวีราษฎร์รังสรรค์)” เปิดทำการสอนครั้งแรกมีนักเรียนจำนวน 20 คน และครู 2 คน มี นายไพบุลย์ ศรีธรรม เป็นครูใหญ่ คนแรก ต่อมาปี พ.ศ. 2506 รัฐบาลมีนโยบายให้เทศบาลเป็นผู้จัดการศึกษาของโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล ดังนั้น โรงเรียนเทศบาลบ้านปากคลอง จึงได้โอนไปสังกัดเทศบาลเมืองระยอง ตั้งแต่ 1 เมษายน 2506 จนถึงปัจจุบัน และตั้งชื่อใหม่ว่า “โรงเรียนเทศบาลบ้านปากคลอง” มีพื้นที่ 3 ไร่ 1 งาน 80 ตารางวา ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนหลายคนได้บริหารจัดการและพัฒนาการศึกษาให้เจริญขึ้นเป็นลำดับ ทั้งจำนวนนักเรียน จำนวนครู และอาคารสถานที่

สภาพทั่วไปของชุมชนแวดล้อมโรงเรียนเทศบาลบ้านปากคลอง เป็นชุมชนค่อนข้างแออัด สภาพบ้านเรือนใช้วัสดุสิ่งก่อสร้างแบบง่าย ๆ และมักอาศัยอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ ประชากรใน ชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างเกี่ยวกับการประมง เช่น เลือกลูก ทำปลา ลูกเรือประมง ประมง ก่อสร้าง ฯลฯ จึงมีรายได้ไม่ค่อยแน่นอนและเป็นรายได้ค่อนข้างต่ำ ดังนั้นผู้ปกครองนักเรียนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน นักเรียนส่วนหนึ่งต้องได้รับความช่วยเหลืออยู่เสมอ ในด้านทุนการศึกษา อาหาร-กลางวัน เสื้อผ้า เครื่องเขียน แบบเรียน นอกจากนี้ในชุมชนยังมีวัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน ประชากรประมาณร้อยละ 60 นับถือศาสนาพุทธ และประมาณร้อยละ 40 นับถือศาสนาอิสลาม และจากการประกอบอาชีพรับจ้างเกี่ยวกับการประมง เช่น เป็นลูกเรือประมง ทำประมง ดังนั้น ปัญหาส่วนหนึ่งที่มักพบในชุมชนนี้ก็คือ ปัญหาครอบครัว ปัญหายาเสพติด และโรคเอดส์ โรงเรียนเทศบาลบ้านปากคลองเปิดเรียนในชั้นก่อนวัยเรียน ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีนักเรียนจำนวน 405 คน 16 ห้องเรียน ผู้บริหาร นางสาวอารี แดงอุทัย ผู้ช่วยผู้บริหาร นายวิธาน ลาภเวที และครูผู้สอน 20 คน

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนครูในโรงเรียนเทศบาลบ้านปากคลอง

จำนวนครู			
ตำแหน่ง	ชาย	หญิง	รวม
1. ผู้บริหารและผู้ช่วยผู้บริหาร	1	1	2
2. ครูผู้สอน	3	17	20
รวม	4	18	22

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนนักเรียนในโรงเรียนเทศบาลบ้านปากคลอง

จำนวนนักเรียน				
ชั้น	ชาย	หญิง	รวม	จำนวนห้อง
อนุบาล 1	11	19	30	1
อนุบาล 2	17	17	34	1
อนุบาล 3	23	31	54	2
ประถมศึกษาปีที่ 1	23	26	49	2
ประถมศึกษาปีที่ 2	26	21	47	2
ประถมศึกษาปีที่ 3	29	19	48	2
ประถมศึกษาปีที่ 4	18	19	37	2
ประถมศึกษาปีที่ 5	27	17	44	2
ประถมศึกษาปีที่ 6	36	26	62	2
รวมทั้งสิ้น	210	195	405	16

ภาพที่ 1 แผนภูมิแสดง โครงสร้างการบริหารงานของโรงเรียนเทศบาลบ้านปากคลอง

คุณลักษณะที่พึงประสงค์

1. ความหมายของคุณลักษณะที่พึงประสงค์

คุณลักษณะ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Characteristics มีความหมายตรงประมวลศัพท์บัญญัติของกรมวิชาการว่า หมายถึง “ลักษณะ”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546, หน้า 253 - 793) ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่าคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไว้ดังนี้

คุณลักษณะ หมายถึง เครื่องหมายหรือสิ่งที่ชี้ให้เห็นความดีหรือลักษณะประจำพึงประสงค์ หมายถึง ต้องประสงค์ ต้องการ

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ หมายถึง ลักษณะประจำตัวที่ชี้ให้เห็นถึงความดีที่เป็นที่ต้องการหรือเป็นที่ต้องประสงค์

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะ พบว่ากล่าวถึงคุณลักษณะในหลายแนวทาง ดังนี้ คือ

พรพรรณ สุทธานนท์ (2538, หน้า 50) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นแบบอย่างแห่งพฤติกรรม หรือสิ่งที่ปรากฏให้เห็น และชี้หรือแสดงถึงความดี หรือลักษณะประจำของบุคคล

วิโรจน์ วิภาสมงคล (2547, หน้า 11) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นพฤติกรรมที่ดีที่เหมาะสม และที่พึงปรารถนาของหน่วยงาน โดยประพฤติปฏิบัติจนเป็นนิสัย

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า คุณลักษณะ หมายถึง ลักษณะของบุคคลที่แสดงออกถึงความเอาใจใส่ ตั้งใจมุ่งมั่นต่อหน้าที่การงาน การศึกษาเล่าเรียน และการเป็นอยู่ของตนเอง และผู้อื่นตลอดจนสังคมอย่างเต็มความสามารถด้วยความเหมาะสม ยอมรับผลของการกระทำทั้งผลดีและผลเสียที่เกิดขึ้น รวมทั้งปรับปรุงการปฏิบัติให้ดีขึ้นด้วย

ประเวศ ะสี (2543) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของมนุษย์ ดังนี้

1. คิดเป็น หมายถึง คิดอย่างมีเหตุผล เป็นคนมีเหตุผล คิดเชื่อมโยงเกิดปัญญา มีโลกทัศน์ และ วิธีคิดที่สมบูรณ์ เข้าถึงความเป็นทั้งหมด สามารถสร้างความรู้ใหม่ได้คิดถึงสิ่งสูงสุด มีพัฒนาการทางจิตวิญญาณ

2. ทำเป็น หมายถึง ทำงานเป็น สร้างเป็น มีงานทำ บ้านที่กินเป็น และชอบบ้านที่กิน มีทักษะในการสื่อสาร มีทักษะในการเผชิญสถานการณ์ มีทักษะในการจัดการ

3. อยู่ร่วมกันเป็น หมายถึง เคารพศักดิ์ศรีความเป็นคนของเพื่อนมนุษย์รักและอนุรักษ์ธรรมชาติ รักความยุติธรรม เห็นแก่ส่วนรวม สามารถร่วมคิด ร่วมทำ สร้างความเป็นชุมชน

พรรณพร วรรณลักษณ์ (2548) ได้กล่าวไว้ว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนวัยรุ่น

หมายถึง ลักษณะที่แสดงออก อันเป็นลักษณะเฉพาะประจำตัวของเด็กวัยรุ่นตอนต้นซึ่งเป็นที่ยอมรับ และบุคคลทั่วไปมีความพึงพอใจ

ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 กล่าวว่าไว้ว่าคุณลักษณะอันพึงประสงค์ หมายถึงคุณลักษณะที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนอันเป็นคุณลักษณะที่สังคมต้องการ ในด้านการมีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม บุคลิกลักษณะนิสัยที่ดีงาม ดังนั้น สถานศึกษาแต่ละแห่งอาจจะกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไม่เหมือนกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพปัญหาความต้องการ ตลอดจนวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา ซึ่งคณะกรรมการสถานศึกษา คณะกรรมการพัฒนาและประเมินผล คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของสถานศึกษาเป็นผู้กำหนด โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากการศึกษาความต้องการของผู้ปกครอง ชุมชน และจากการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน

คุณลักษณะที่ดีของคนไทยที่พึงประสงค์ ซึ่งกำหนดในมาตรฐานการศึกษาชาติ คือ คุณธรรมและจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก โดยคนไทยต้องมีการดำเนินชีวิตโดย กายสุจริต วาสุจริต และเมโนสุจริต สำหรับการวิจัยนี้ได้กำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ คุณลักษณะด้านคุณธรรม คุณลักษณะด้านสังคม และคุณลักษณะด้านการเรียนรู้

1. คุณลักษณะด้านคุณธรรม หมายถึง คุณลักษณะที่เป็นสภาพความดีงามในด้านต่าง ๆ และหากยึดชุดของคุณธรรมระดับบุคคลเพื่อมุ่งความสำเร็จของส่วนรวมตามแนวพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จากการวิเคราะห์ของไกรยุทธ ชีรตยาสินันท์ (2531) ซึ่งใช้เป็นกรอบ ในงานวิจัยของสุวิมล ว่องวานิช และนางลักษณ์ วิรัชชัย (2543) พบว่าคุณธรรมระดับบุคคล เพื่อความสำเร็จในการดำเนินชีวิตและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมี 4 ชุด ได้แก่

1.1 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยแรงผลักดัน หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยเร่งรัดให้กระทำการใด ๆ ให้บรรลุจุดหมายที่ตั้งไว้ เช่น ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความสามารถพึ่งตนเอง และ ความมีวินัย

1.2 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยหล่อเลี้ยง หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยเร่งรัดให้กระทำการใด ๆ ให้บรรลุจุดหมายที่ตั้งไว้อย่างต่อเนื่อง เช่น ฉันทะ ความรับผิดชอบ ความสำนึกในหน้าที่ และ ความกตัญญู

1.3 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยเหนี่ยวรั้ง หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยยึดประวิง หรือ ดักเตือนให้กระทำการใด ๆ ให้บรรลุจุดหมายที่ตั้งไว้ เช่น ความมีสติและรอบคอบ ความตั้งใจ ให้ดี และ

1.4 คุณธรรมที่เป็นปัจจัยสนับสนุน หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยส่งเสริมให้ กระทำการใด ๆ ให้บรรลุจุดหมายที่ตั้งไว้ เช่น ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อกัน ความเอื้อเฟื้อต่อกัน ความไม่เห็นแก่ตัว ความไม่เอาัดเอาเปรียบผู้อื่น ความอะลุ่มอล่วยถ้อยทีถ้อยอาศัย

2. คุณลักษณะด้านสังคม หมายถึง คุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการเข้าสังคมและการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น ความมีกิริยามารยาท การปรับตัว ความตรงต่อเวลา ความสุภาพ การมีสัมมาคารวะ การพูดจาไพเราะ และการอ่อนน้อมถ่อมตน

3. คุณลักษณะด้านการเรียนรู้ หมายถึง คุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหาความรู้ การทำความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ เช่น ความใฝ่เรียนใฝ่รู้ ความรักโรงเรียน และความรักการอ่าน

2. ความหมายของคุณลักษณะศึกษา

คุณลักษณะศึกษา เป็นคำที่แปลมาจากศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Character Education” ซึ่งมีความเกี่ยวข้องและคล้ายคลึงกับ “Moral Education” และ “Virtue Education” คำเหล่านี้มักจะใช้แทนกันและใช้ในความหมายเดียวกันในเชิงการจัดการศึกษาหรือกระบวนการจัดเกลาทางสังคมที่มุ่งเน้นการพัฒนบุคลิกให้มีพฤติกรรมและความคิดที่ดีงามตามอุดมคติที่สังคมพึงประสงค์ ความหมายของคุณลักษณะศึกษาที่ประมวลจาก Webster’s Ninth New Collegiate Dictionary (1991) Chicago Public Schools (1998) McBrien & Brandt (1997) Educational Materials Center (2003) หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่มุ่งพัฒนาความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมที่ดีในบุคคลเพื่อสร้างสรรค์สังคมที่ดีต่อไป นิยามข้างต้นชี้ให้เห็นว่าแนวทาง การพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของเด็กและเยาวชนมีขอบข่ายครอบคลุมแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก และพฤติกรรม ตามกรอบของค่านิยม จารีต ประเพณี คุณธรรม ศีลธรรม ตามหลัก ศาสนา มาตรฐาน กฎเกณฑ์และข้อบังคับต่างๆ ในสังคม ตลอดจนสภาพในอุดมคติที่ควรจะเป็นทั้งในระดับบุคคล คือ ในเด็กและเยาวชน ตลอดจนในระดับสังคมและประเทศต่อไป

2.3 การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์

สถานศึกษาสามารถพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์โดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีด้านจิตพิสัยของแครธวอลและคณะ และทฤษฎีพัฒนาการจริยธรรมของโคลเบอร์ก ซึ่งสมถวิล วิจิตรวรรณ, 2546, หน้า 15-16, 18-21) ได้สรุปไว้ดังนี้

ทฤษฎีทางด้านจิตพิสัยของแครธวอลและคณะ (Krathwahl Bloom & Masia, 1964)

ลำดับมโนภาพของการเกิดความรู้สึกหรือด้านคุณลักษณะ (Characteristics) เป็น 5 ขั้น ตั้งแต่ขั้นความรู้สึกที่มีความเข้มข้นไปสู่ความเข้มข้นจนยึดติดเป็นลักษณะนิสัยที่มีคุณธรรมและจริยธรรมของคน ซึ่งมีรายละเอียดแต่ละขั้นดังนี้

1. ขั้นรับรู้ (Receiving) จัดเป็นการพัฒนาขั้นแรกที่สุด ในขั้นนี้บุคคลจะมีความรู้สึกรับรู้ต่อสิ่งเร้าที่มาปรากฏหรือมากระทบต่อประสาทสัมผัสของเขา เขาเริ่มมีความตั้งใจรับรู้สิ่งเร้าที่แน่นอน เฉพาะอย่าง ซึ่งอาจจะแบ่งย่อยออกเป็นขั้นย่อยคือ ขั้นรู้ตัว ได้แก่ การสังเกต รับรู้ความแตกต่างของสิ่งเร้าที่มากระทบ เช่น รับรู้ความแตกต่างของรูป รส กลิ่น เสียง เหตุการณ์ต่าง ๆ ขั้นตั้งใจรับ ได้แก่

การมีความตั้งใจฝักใฝ่ต่อสิ่งเร้า เริ่มสะสมความรู้หรือประสบการณ์ในสิ่งเร้าเฉพาะอย่างนั้นแล้ว นำมารวมกันหรือยอมรับเพื่อปฏิบัติ และขั้นย่อยสุดท้ายคือ ขั้นการเลือกสรรสิ่งที่รับมา ได้แก่ การเลือกรับเฉพาะอย่างสนใจอ่านเฉพาะเรื่อง หรือเลือกตอบคำถามเฉพาะบางคำถาม เป็นต้น

2. ขั้นตอบสนอง (Responding) เป็นพัฒนาการขั้นสูงขึ้นมาอีกหนึ่งขั้น ในขั้นนี้บุคคลไม่เพียงรับรู้สิ่งเร้าเท่านั้น แต่จะเริ่มมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้น ในลักษณะ 3 ขั้นย่อยคือ ขั้นเต็มใจตอบสนอง เป็นการยินยอมปฏิบัติตามหลักการหรือกฎเกณฑ์ที่ได้รับรู้มา เป็นการยอมรับในสิ่งที่เขารับรู้มา ขั้นตั้งใจตอบสนอง ขั้นนี้บุคคลเริ่มอาสาที่จะเข้าร่วมปฏิบัติกรกับผู้อื่น และอาจมีการพยายามหลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติในสิ่งที่ขัดกับสิ่งที่เขารับรู้มา ต่อไปคือ ขั้นพอใจจะตอบสนอง บุคคลจะเกิดความพอใจ หรือไม่พอใจต่อพฤติกรรมหรือการแสดงออกของผู้อื่นที่สอดคล้องหรือขัดแย้งกับสิ่งที่รับรู้มา เป็นการเลือกแสดงตอบสนองต่อสิ่งเร้า

3. ขั้นเห็นคุณค่า (Valueing) บุคคลเริ่มเห็นคุณค่าประโยชน์ของสิ่งที่รับรู้และสิ่งที่ตอบสนองแล้ว เขาเริ่มยอมรับสิ่งที่ได้รับมาว่าสิ่งใดมีความหมายต่อเขา และสิ่งใดไม่มีค่าไม่มี ความหมายต่อเขา เขาจะแสดงออกด้วยพฤติกรรมต่าง ๆ ตามขั้นตอนการพัฒนาย่อยคือ การยอมรับ ค่านิยม ได้แก่ พยายามเพิ่มพูนประสบการณ์ในสิ่งเร้านั้น ๆ พยายามปฏิบัติตามบ่อยครั้งเข้า การแสดงความนิยมในค่านิยม ได้แก่ การเข้าช่วยเหลือสนับสนุนร่วมมือในกิจกรรมที่ส่งเสริมสิ่งที่เห็นด้วย และการเข้าร่วมงาน ได้แก่ การเข้าไปร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่เขาเห็นคุณค่า และ ปฏิเสธคัดค้านโต้แย้งขัดขวางการปฏิบัติหรือพฤติกรรมที่เขาไม่เห็นคุณค่า

4. ขั้นจัดระบบ (Organization) เมื่อบุคคลพัฒนาคุณลักษณะมาถึงขั้นนี้ เขาจะพยายามปรับตัวเองให้เข้ากับคุณลักษณะ หรือพฤติกรรมที่เขายอมรับ และจะพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่าง ค่านิยม (Value) ที่เขาเห็นคุณค่าหลาย ๆ อย่างพร้อม ๆ กัน พยายามจัดลำดับค่านิยมเหล่านั้นและปรับตัวให้เข้ากับสิ่งต่าง ๆ ที่เขายอมรับนั้น ขั้นนี้ประกอบด้วย ขั้นย่อย 2 ขั้น คือ ขั้นสร้างความเข้าใจในค่านิยม เขาจะแสดงออกโดยการเข้าร่วมกลุ่มอภิปราย ร่วมสร้างแนวคิด เปรียบเทียบพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมนั้น ๆ และขั้นสร้างระบบค่านิยม เขาจะพยายามชักนำนักค่านิยมต่าง ๆ ที่เขายอมรับ จัดลำดับค่านิยมเหล่านั้น สร้างแผนสร้างกฎเกณฑ์ ให้สอดคล้องกับสิ่งที่เขายอมรับ และระบบที่เขาสร้างขึ้น แล้วนำไปใช้กับตัวเองหรือพยายามชักชวนให้ผู้อื่นยอมรับระบบนั้น

5. ขั้นเกิดกิริยา (Characterization) พัฒนาการขั้นจัดระบบนั้นเป็นการเริ่มต้นของการวางตัวหรือการยอมรับสิ่งที่บุคคลเห็นคุณค่ามาเป็นลักษณะเฉพาะตัว กล่าวคือ เมื่อการจัดระบบสำหรับตัวเองเข้ารูปเข้ารอยแล้ว บุคคลก็จะยึดถือระบบที่จัดนั้นเป็นของตนเอง แล้วปฏิบัติหรือยึดถือต่อไปจนเกิดเป็นการแสดงออกโดยอัตโนมัติ หมายความว่า เมื่อใดก็ตามที่เฝ้าอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องตอบสนองต่อสิ่งเร้า เขาก็จะแสดงออกตอบสนองในรูปแบบที่คงเส้นคงวา

จนจัดได้ว่าเป็นลักษณะประจำตัวของเขาในที่สุด ขั้นเกิดกิจนิสัยแบ่งออกเป็นขั้นย่อย 2 ขั้น คือ ขั้นสร้างข้อสรุป ได้แก่ การพยายามปรับปรุงระบบจนอยู่ในขั้นสมบูรณ์ในตัวตามแนวหรือระบบที่ตนเองต้องการ และขั้นกิจนิสัย ได้แก่ การแสดงออกอย่างสม่ำเสมอจนได้รับการยอมรับจากวงการ หรือหมู่คณะว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของเขา ซึ่งเป็นเครื่องแสดงว่าได้เกิดคุณลักษณะเฉพาะนั้นๆ ในตัวของบุคคลแล้ว

ทฤษฎีพัฒนาการจริยธรรมของโคลเบอร์ก โคลเบอร์กยึดถือทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาของเพียเจต์ (Piaget, 1967) ที่แบ่งพัฒนาการทางปัญญาออกเป็นขั้น ๆ ละ 4 ระยะ มาเป็นหลักในการวัดทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมและถือว่าพัฒนาการจริยธรรมเป็นผลของพัฒนาการทางปัญญา สรุปได้ดังนี้

เด็กวัย 0-2 ปี ปัญญาความคิดอยู่ในขั้นต่ำเกินกว่าที่จะเข้าใจความถูกผิดของการกระทำ เมื่อเข้าสู่วัย 2-7 ปี เริ่มที่จะเข้าใจเกี่ยวกับความถูกผิดของการกระทำ เมื่อเข้าสู่วัย 7-12 ปี เด็กสามารถคิดตามหลักเหตุผลได้แต่จำกัดอยู่ในขอบเขตของสิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรม เช่น จัดประเภทให้เป็นระบบได้ และเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะต่าง ๆ ของสิ่งที่เป็นรูปธรรมได้ เมื่อความคิดของเด็กในวัย 2 และ 3 ยังจำกัดอยู่ในขอบเขตของสิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรมเท่านั้น ไม่สามารถเข้าใจกฎเกณฑ์ของสังคมอย่างเป็นระบบ โคลเบอร์กจัดอยู่ในระดับที่ 1 คือ ระดับก่อนกฎเกณฑ์สังคม (Preconventional Level)

สำหรับผู้ที่สามารถคิดในเชิงตรรกได้เป็นอย่างดี อาจจะพัฒนาการรับรู้ของตนเองในระดับที่สูงขึ้นไปอีก อยู่ในระดับที่ 3 คือ ระดับสูงกว่ากฎเกณฑ์สังคม (Postconventional Level) ซึ่งสามารถตัดสินความถูกต้องเหมาะสมตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคมแล้วไตร่ตรองด้วยตนเองว่าถูกต้อง ผู้ที่สามารถตัดสินความถูกต้องของการกระทำในระดับสูงนี้ต้องอาศัยปัญญาความคิดระดับสูง และเป็นผู้ที่ช่างคิดช่างสังเกต ผู้ที่จะวิพากษ์กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ได้ ต้องใช้เวลาอีกหลายปี จากเริ่มวัยรุ่นจนกระทั่งอายุอย่างน้อย 20 ปี จึงจะทำได้ ตามทฤษฎีพัฒนาการจริยธรรมของโคลเบอร์ก พัฒนาการแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระดับที่ 1 ก่อนกฎเกณฑ์สังคม ระดับที่ 2 กฎเกณฑ์สังคม และระดับที่ 3 สูงกว่ากฎเกณฑ์สังคม ในแต่ละระดับโคลเบอร์กยังแบ่งพัฒนาการออกเป็น 2 ขั้น รวมเป็น 6 ขั้น

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1976) เชื่อว่า พัฒนาการของการให้ เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นไปตามลำดับขั้น จากขั้นที่หนึ่งผ่านไปตามลำดับจนถึงขั้นที่หก จะข้ามขั้นไม่ได้เพราะคนเราจะให้เหตุผลในขั้นที่ต่ำกว่าก่อน ต่อมาเมื่อได้รับประสบการณ์ทางสังคมใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นหรือสามารถเข้าใจความหมายของประสบการณ์เก่าได้ดีขึ้น จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและเหตุผล ทำให้การให้เหตุผลในขั้นที่สูงมีมากขึ้น ส่วนเหตุผลในขั้นที่ต่ำกว่า จะได้รับการใช้น้อยลงทุกที และถูกทิ้งไปในที่สุดส่วนบ่อเกิดของเหตุผลเชิงจริยธรรมนั้น โคลเบอร์ก มีความเห็นว่า

จากการพัฒนาทางการเรียนรู้ในขณะที่ยังเด็กได้มีโอกาสติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น การได้เข้ากลุ่มทางสังคมประเภทต่าง ๆ จะช่วยให้ผู้ที่มีความฉลาดได้เรียนรู้บทบาทของตนเองและของผู้อื่นอันจะช่วยให้เขามีพัฒนาทางจริยธรรมในขั้นสูงขึ้นไปได้อย่างรวดเร็ว โคลเบอร์กเชื่อว่า การพัฒนาทางจริยธรรมนั้นมิใช่การรับความรู้จากการพร่ำสอนของผู้อื่นโดยตรง แต่เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เกี่ยวกับบทบาทของตนต่อผู้อื่น และบทบาทของผู้อื่นด้วย รวมทั้งข้อเรียกร้องและกฎเกณฑ์ของกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งอาจจะขัดแย้งกัน แต่ในขณะเดียวกันก็ผลักดันให้บุคคลพัฒนาไปตามขั้นตอนในทิศทางเดียวกันเสมอ ไม่ว่าบุคคลจะอยู่ในกลุ่มใดหรือสังคมใดก็ตาม (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2524, หน้า 31)

2.4 แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์

Berkowitz (2006) เสนอว่า คุณลักษณะศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไม่ควรใช้การเพิ่มโปรแกรมหรือกิจกรรมเข้าไปในโรงเรียน หากแต่ควรปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมของโรงเรียนและการดำเนินชีวิต ในขณะที่ Michigan State University Extension (2005) ได้เสนอแนวทางการจัดคุณลักษณะศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรมของเด็กและเยาวชนของมูลนิธิจริยธรรมโจเซฟิน (Josephine Institute of Ethics) โดยจัดเป็นโครงการต่าง ๆ ที่พัฒนาจริยธรรมต่าง ๆ ให้แก่เด็กและเยาวชนตามโรงเรียนและองค์กรต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยมีชุดกิจกรรมที่เรียนกว่า “Character Counts” ที่ใช้ในการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของเด็กในช่วงอายุต่าง ๆ 5 ช่วง ได้แก่ 4-6 ปี, 6-9 ปี, 9-11 ปี และ 11-13 ปี และวัยรุ่น โดยมีคุณลักษณะที่สำคัญ 6 ประการ (Six Pillars of Character) ที่มุ่งสร้างเสริมให้เกิดขึ้นนักเรียน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความเคารพผู้อื่น ความรับผิดชอบ ความยุติธรรม การดูแลเอาใจใส่เกื้อกูล และความเป็นพลเมืองที่ดี

อย่างไรก็ตาม Gholar (2006) ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กผ่านการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับเด็ก โดยจัดเป็นศูนย์คุณลักษณะศึกษา เพื่อการศึกษาและสร้างกิจกรรมต่าง ๆ ที่พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน นอกจากนั้นยังเน้นการสร้างการยอมรับตนเอง (Self-Esteem) ให้แก่เด็ก แนวคิดดังกล่าวเน้นการพัฒนาการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมทั้งทางสติปัญญา (Cognitive Area) ในด้านความรู้ความเข้าใจในคุณลักษณะที่ดี ตลอดจนการพัฒนาด้านจิตใจ (Affective Area) ของนักเรียน ซึ่งจะส่งผลต่อการประพฤติการปฏิบัติตนของเด็ก แนวทางนี้หมายถึงการบูรณาการการสอนและการสอดแทรกเรื่องคุณลักษณะที่ดีในการสอนวิชาต่าง ๆ ให้กับเด็กด้วย กิจกรรมที่บูรณาการและสอดแทรกเข้ากับหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนปกติ เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของเด็กมีลักษณะที่ให้นักเรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองจากกิจกรรมการเรียนรู้หรือประสบการณ์ที่หลากหลาย ได้แก่ กิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative learning)

การแสดงบทบาทสมมติ (Role Playing) กิจกรรมที่เน้นการคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) และกลยุทธ์ต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาคความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะของเด็กนั้น Character Education

Partnership (2005) เสนอว่าไม่สามารถระบุวิธีการใดวิธีการหนึ่งได้อย่างเฉพาะเจาะจงว่าจะมีประสิทธิภาพในการจัดคุณลักษณะศึกษา แต่มีหลักการสำคัญ 11 ประการในการจัดคุณลักษณะศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนที่ควรยึดถือ ประกอบด้วยหลักการที่ 1 ส่งเสริมและให้ความสำคัญกับค่านิยมเชิงจริยธรรม โดยให้นักเรียนเห็นความสำคัญของการมีจริยธรรมเป็นคุณสมบัติของคนดีหรือคนที่มีคุณลักษณะที่ดี หลักการที่ 2 ให้คำนิยามคำว่า “คุณลักษณะหรือคุณลักษณะ” ให้เข้าใจง่าย โดยรวมความหมายในเชิงความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมเข้าเป็นองค์ประกอบของคุณลักษณะต่างๆ หลักการที่ 3 ใช้วิธีการพัฒนาคุณลักษณะที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้พัฒนาตนเองโดยตรง อย่างรอบด้าน และมีประสิทธิภาพ หลักการที่ 4 สร้างเครือข่ายโรงเรียนและชุมชนในการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียน หลักการที่ 5 เปิดโอกาสและจัดประสบการณ์การแสดงผลออกในทางคุณธรรมให้แก่นักเรียน หลักการที่ 6 ผนวกการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนเข้ากับหลักสูตรวิชาการในที่สอน หลักการที่ 7 พยายามส่งเสริมแรงจูงใจในตัวนักเรียน หลักการที่ 8 จัดให้บุคลากรทางการศึกษามีโอกาสพัฒนาคุณลักษณะที่ดีเช่นเดียวกับที่พัฒนานักเรียน หลักการที่ 9 ส่งเสริมการเป็นผู้นำในด้านคุณธรรมของนักเรียนและให้การสนับสนุนการจัดคุณลักษณะศึกษาอย่างต่อเนื่อง หลักการที่ 10 จัดให้สมาชิกในครอบครัวชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างคุณลักษณะที่ดีให้แก่เด็กนักเรียน หลักการที่ 11 ประเมินคุณลักษณะต่างๆ ของนักเรียนทั้งโรงเรียนและการดำเนินการของบุคลากรของโรงเรียนในการพัฒนาคุณลักษณะต่างๆ ของนักเรียน

Ryan (2002) เสนอแนวทางการจัดคุณลักษณะศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ (The Six E's of Character Education) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การยกตัวอย่างและปฏิบัติเป็นแบบอย่าง (Example) แนวทางการยกตัวอย่างของการประพฤติปฏิบัติที่สะท้อนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ นอกเหนือจากการอบรมสั่งสอนเพื่อยกตัวอย่างพฤติกรรมที่ดี และไม่ดี พร้อมผลของการปฏิบัติให้เกิดความเข้าใจ รวมถึงการประพฤตินั้นเป็นแบบอย่างที่ดีของครู เพื่อให้นักเรียนเห็นด้วย การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีถือเป็นการยกตัวอย่างที่ดีที่สุดที่นักเรียนสามารถเห็นและเลียนแบบการกระทำ ความประพฤติต่างๆ ได้โดยตรง

2. การสอนอธิบายให้รู้จักใช้เหตุผล (Explanation) ต้องปรับเปลี่ยนแนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียน จากเดิมที่ควบคุมความประพฤติ โดยเน้นการท่องกฎแล้วปฏิบัติตามกฎโดยขาดเหตุผลมาเป็นการใช้อธิบายให้รู้จักใช้เหตุผลและผลในการพัฒนาคุณลักษณะต่างๆ

กระตุ้นให้เกิดการวิพากษ์หรือสนทนาเกี่ยวกับคุณลักษณะที่ดีและไม่ดี พร้อมอธิบายเหตุผลประกอบ เพื่อสร้างความตระหนักและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอันสะท้อนถึงคุณลักษณะของเด็กออกมา

3. การเชิญชวนให้ทำความดี (Exhortation) การชี้แนะ เชิญชวน โดยใช้การเสริมแรงทางบวกควบคู่กับการพัฒนาความกล้าหาญเชิงจริยธรรม (Moral Courage Development) โดยให้กล้าทำในสิ่งที่ถูกต้อง ไม่อายหรือกลัวที่จะทำในสิ่งที่ควร

4. การจัดสิ่งแวดล้อมเชิงคุณธรรม (Ethos or Ethical Environment) เอื้อต่อการพัฒนาคุณลักษณะที่ถึงประสงค์ ไม่มีสิ่งยั่วยุให้ไปในทางเสื่อม โดยเฉพาะในห้องเรียนซึ่งเป็นสังคมย่อยเล็ก ๆ ที่นักเรียนจะต้องสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ครูสามารถจำลองสังคมใหญ่ภายในห้องเรียนได้ สร้างบรรยากาศเชิงคุณธรรม

5. การจัดประสบการณ์ (Experience) การเปิดโอกาสให้เด็กได้สัมผัสสังคมภายนอกอย่างจริงจังนอกโรงเรียนจะช่วยให้เด็กเรียนรู้และซึมซับแนวคิดในการประพฤติปฏิบัติตนอย่างพึงประสงค์

6. การคาดหวังความเป็นเลิศ (Expectations of Excellence) การวางเป้าหมายของตนเองของเด็กเป็นเสมือนการกำหนดหลักชัยในการพัฒนาคุณลักษณะของตนให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

Educational Materials Center (2003) เสนอกลยุทธ์การปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ของการจัดคุณลักษณะศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียนไว้ 10 ประการ โดยการแยกปฏิบัติด้วยวิธีการต่าง ๆ ออกเป็น 4 กลุ่ม รายละเอียดดังนี้

กลุ่มที่ 1 การนำหลักสูตรคุณลักษณะศึกษาเพิ่มเติมเข้าไปกับความรู้ที่ครูสอน และสนับสนุนการเข้าใจคุณลักษณะต่าง ๆ อย่างแท้จริง โดยแนวทางการปฏิบัติที่เป็นเลิศประกอบด้วยแนวทางที่ 1 เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจากสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เหมือนชีวิตจริงที่มีโอกาสได้พบ และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ตอบสนองต่อสถานการณ์นั้น ๆ อย่างหลากหลาย แนวทางที่ 2 ทำให้คุณลักษณะศึกษาเป็นเสมือนเครื่องมือที่นำนักเรียนไปสู่เป้าหมายในการเรียน ไม่ใช่ให้คุณลักษณะศึกษาเข้ามาเพิ่มจากการเรียนการสอนปกติ แนวทางที่ 3 จัดกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้สะท้อนตนเองและกิจกรรมการเรียนแบบร่วมมือ เพื่อช่วยให้นักเรียนพัฒนาคุณลักษณะการยอมรับตนเองและผู้อื่นอย่างสมดุล

กลุ่มที่ 2 การจัดกิจกรรมการสอนทักษะต่าง ๆ ให้นักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยแนวทางการปฏิบัติที่เป็นเลิศ แนวทางที่ 4 คือให้นักเรียนได้ฝึกฟังและทำความเข้าใจความเชื่อของผู้อื่น ๆ และเคารพในความคิดของผู้อื่น ซึ่งหมายรวมถึงการยอมรับความแตกต่างของผู้อื่นด้วย แนวทางที่ 5 จัดกิจกรรมการพัฒนาคุณลักษณะโดยใช้กิจกรรมกลุ่มการเรียนรู้แบบร่วมมือ เพื่อให้นักเรียนเรียนรู้การวางแผน การจัดกิจกรรม และสะท้อนผลที่ได้จากการจัดกิจกรรมร่วมกัน

กลุ่มที่ 3 การจัดกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาประสิทธิภาพในตัวเองและการยอมรับตนเองของนักเรียน แนวทางการปฏิบัติที่เป็นเลิศ แนวทางที่ 6 จัดโอกาสให้นักเรียนได้กำหนดสัญญากับตนเองในการพัฒนาคุณลักษณะต่าง ๆ แนวทางที่ 7 จัดโอกาสที่ช่วยให้นักเรียนเชื่อมั่นในตนเอง

กลุ่มที่ 4 การจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนช่วยสังคม แนวทางการปฏิบัติที่เป็นเลิศ แนวทางที่ 8 การจัดกิจกรรมที่เสริมสร้างทัศนคติและการปฏิบัติตนในทางที่ดีแก่นักเรียน แนวทางที่ 9 จัดโอกาสการเรียนรู้เพื่อรับใช้สังคม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้อุทิศหรือบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม แนวทางที่ 10 ให้ครอบครัวมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียน

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของเด็กและเยาวชน กล่าวโดยสรุปได้ว่า หลักการและแนวปฏิบัติในการจัดคุณลักษณะศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของเด็กและเยาวชน แบ่งออกได้เป็น 4 แนวทาง

แนวทางที่ 1 การพัฒนาหลักสูตรวิชาเฉพาะเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของเด็กและเยาวชนคือ วิชาหลักพลเมือง ซึ่งหมายถึง วิชาสำคัญหรือวิชาบังคับที่จัดให้นักเรียนได้เรียนรู้คุณลักษณะและการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดี โดยจัดให้หลักสูตรวิชาดังกล่าวแตกต่างจากกลุ่มสาระวิชาที่มีอยู่ในหลักสูตรปกติ

แนวทางที่ 2 การบูรณาการกิจกรรมการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีเข้าไปกับเนื้อหาวิชาต่าง ๆ เป็นการสอดแทรกการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีเข้าไปในการจัดการเรียนรู้ในทุกกลุ่มสาระวิชา โดยเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนกับคุณลักษณะที่ต้องการเสริมสร้างพัฒนาให้เหมาะสม เป็นการบูรณาการการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีกับการจัดการเรียนรู้ปกติ ให้นักเรียนมีความรู้ควบคู่ไปกับการมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

แนวทางที่ 3 การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร หมายถึง กิจกรรมที่จัดนอกเหนือจากที่กำหนดไว้ในหลักสูตร ไม่ยึดติดกับเนื้อหาวิชา แต่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ตามหลักสูตรหรือส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน และเป็นกิจกรรมที่ทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

แนวทางที่ 4 การจัดกิจกรรมพิเศษเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของเด็กและเยาวชน แตกต่างจากกิจกรรมเสริมหลักสูตรตรงที่กิจกรรมพิเศษจะจัดขึ้นเป็นครั้งคราว ตามวาระ ไม่ต่อเนื่องสม่ำเสมอ และกิจกรรมดังกล่าวมักเป็นกิจกรรมที่กระตุ้นจิตสำนึกในการพัฒนาตนเอง หรือการให้สัญญากับตนเองหรือสาธารณชนในการพัฒนาตนเอง โดยกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้อาจเป็นกิจกรรมที่ให้สถาบันที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียน เช่น สถาบันครอบครัว โดยให้พ่อแม่ผู้ปกครองปลูกฝังและพัฒนาคุณลักษณะของเด็กและเยาวชนเมื่ออยู่ในครอบครัว หรือสถาบันศาสนา สามารถใช้สถานที่สำคัญทางศาสนาทำ

กิจกรรมพัฒนาคุณลักษณะของเด็กและเยาวชนได้ ทั้งนี้ควรมีการประเมินเพื่อกำกับติดตามความก้าวหน้าในการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของเด็กในกิจกรรมต่าง ๆ ระหว่างดำเนินการอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งจะเป็นแรงกระตุ้นผลักดันให้การดำเนินการเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

2.5 แนวทางภาพรวมในการพัฒนาคุณลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์

จากผลงานวิจัยคุณลักษณะสำคัญที่พึงประสงค์ของคนไทยตามแต่ละช่วงวัย ของ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ที่ได้จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญสาขาต่าง ๆ จำนวน 65 ท่าน และจากการระดมความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญสายพัฒนาการเด็กจำนวน 25 ท่าน โดยผู้เชี่ยวชาญได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับแนวทางในภาพรวมของการพัฒนาคนไทยให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้ง 10 ลักษณะไว้หลายประการ ดังนี้

1. กำหนดนโยบายและผ่านการพัฒนาคุณลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์ ประเทศไทยควรกำหนดนโยบายและแผนระยะยาว ในการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรม โดยกำหนดเป้าหมายและแผนการพัฒนาคนในแต่ละช่วงวัย อย่างเจาะจงว่า ช่วงวัยใดควรมุ่งเน้นพัฒนาคุณลักษณะด้านใดบ้างและอย่างไร เพื่อให้ผู้นำนักพัฒนาคุณลักษณะนั้นได้เต็มที แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่า คุณลักษณะอื่น ๆ จะไม่ได้รับการพัฒนาแต่จะมีการพัฒนาร่วมกันไปด้วย โดยจะเน้นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่กำหนดไว้มากเป็นพิเศษซึ่งในระยะแรกของการดำเนินการอาจมีการจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทยขึ้น เพื่อเข้ามาดำเนินการถึงในเบื้องต้นเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายและแผนการประสานงานและสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานหรือฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างต่อเนื่องและครบวงจร อีกทั้งควรมีการประชาสัมพันธ์ถึงปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เพื่อสร้างความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ในการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นได้

นอกจากนี้ยังมีผู้เชี่ยวชาญบางท่านเสนอว่า การกำหนดนโยบายและแผนการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์นั้นจะสำเร็จได้ ควรเริ่มจากการที่ผู้นำประเทศให้ความสำคัญ และมีส่วนผลักดันให้เกิดการดำเนินการดังกล่าว นอกจากนี้ ยังควรให้กลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมกำหนดนโยบายและแผนด้วย เพื่อสร้างความร่วมมือในการดำเนินการนี้จากทุกส่วนของสังคม ประกอบกับควรมีการวิจัยเพื่อเป็นฐานการดำเนินงาน อันจะทำให้ไม่ได้เป็นการคาดเดา หรือลอกเลียนแบบจากต่างประเทศ แต่จะเป็นการดำเนินการพัฒนาคุณลักษณะคนไทยได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย

2. ปฏิรูปกฎหมายและกฎระเบียบต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการพัฒนาคน ผู้เชี่ยวชาญหลายท่านเสนอว่า การจะพัฒนาคนไทยให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้นั้น ควรมีการปรับปรุงข้อกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการพัฒนาคนก่อนเป็นอันดับแรก เพื่อให้ทุกกลุ่มคนมีโอกาสได้รับการพัฒนา และการเรียนรู้ได้อย่างเท่าเทียมและต่อเนื่อง เช่น มีการออกกฎหมายหรือมาตรการในการช่วยเหลือและดูแลเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว เช่น เด็กถูกทอดทิ้ง คนด้อยโอกาส ฯลฯ เพื่อให้กลุ่มคนเหล่านี้ได้รับการดูแลอย่างทั่วถึงในการพัฒนาคุณลักษณะต่าง ๆ นอกจากนั้นยังควรมีการสร้างกลไกหรือมาตรการจูงใจให้คนอยากพัฒนาตนเองหรือกระตุ้นให้คนมีความต้องการเรียนรู้ตลอดเวลา เพื่อมีส่วนพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้ เช่น การพัฒนากฎระเบียบในการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งในหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่พิจารณาจากความรู้ความสามารถ โดยมีการดำเนินการอย่างจริงจัง หรือการออกกฎระเบียบสนับสนุนอุปกรณ์หรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ให้มีราคาถูกลง เป็นต้น

3. ปฏิรูปการศึกษา ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการปฏิรูประบบการศึกษาอย่างมาก เพราะจะเป็นช่องทางหลักในการพัฒนาคุณลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์ให้สำเร็จได้ ทั้งนี้ เพราะสถาบันการศึกษาเป็นสถาบันหลักที่มีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมค่านิยม ทักษะคิด ความคิด ความรู้ จนแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมของคนในสังคม อย่างไรก็ตาม แม้ในปัจจุบันจะมีการปฏิรูประบบการศึกษาตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ปี 2542 เรากลับพบว่า การปฏิรูปการศึกษาที่ผ่านมายังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร แต่ยังมีสิ่งที่จะต้องปรับปรุงและพัฒนาเพิ่มเติมอีกมากเกี่ยวกับเรื่องนี้ ผู้เชี่ยวชาญได้เสนอมุมมองแนวทางปฏิรูปการศึกษาที่จะพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้ ไม่ว่าจะเป็นกำหนดปรัชญาการศึกษาที่ไม่ได้มุ่งสร้างเฉพาะคนเก่งแต่ต้องเป็นคนดีด้วย คือ สร้างคนให้มีความสมบูรณ์ในทุกด้าน คือ เป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข โดยมีแนวทางดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม การพัฒนาระบบการเรียนการสอนที่มีความต่อเนื่องทุกช่วงวัย การพัฒนาระบบการประเมินผลที่มุ่งการสร้างนักคิดกล้าเสนอความคิดเห็น กล้าซักถาม และกล้าแสดงออกในสิ่งที่ถูกต้อง รวมถึงการฟังความคิดเห็นและเคารพในสิทธิผู้อื่น และมีการนำความคิดเห็นมาร่วมพิจารณาการให้คะแนนและการเลื่อนขั้นเรียนด้วย การพัฒนาทางเลือกในการศึกษาให้มากขึ้น เช่น การพัฒนาการศึกษานอกระบบให้ทั่วถึงในทุกพื้นที่และมีคุณภาพ รวมถึงการใช้ระบบอินเทอร์เน็ตในการเชื่อมโยงข้อมูลและให้บริการทางการศึกษา เพื่อมีส่วนพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้มากขึ้น

นอกจากนั้น ผู้เชี่ยวชาญหลายท่านให้ความเห็นตรงกันว่า การจะปฏิรูปการศึกษาได้สำเร็จในอนาคตรัฐบาลที่มีส่วนในการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้นั้น ต้องให้ความสำคัญต่อการปฏิรูปครูอาจารย์ให้มีความรู้ความสามารถ โดยเริ่มจากการที่รัฐจะต้องมุ่งสร้างค่านิยมที่

ถูกต้อง และสร้างแรงจูงใจใหม่เกี่ยวกับอาชีพครูให้แก่คนในสังคมเห็นพ้องกันว่า ผู้ที่จะเป็นครู ควรจะต้องเป็นทั้งคนเก่งและคนดีด้วย และควรมีการปรับเปลี่ยนระบบการให้ผลตอบแทนครูใน อัตราที่สูงขึ้น เพราะจะเป็นแรงจูงใจให้คนเก่งเข้ามาเป็นครูได้มากขึ้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นการลงทุน ที่คุ้มค่าหากเปรียบเทียบกับประโยชน์ที่ได้รับในระยะยาว นอกจากนั้นควรมีมาตรการ กฎระเบียบ ในการกำหนดให้ครูต้องเตรียมการสอน มีความรับผิดชอบ พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และมีจรรยาบรรณในการเป็นครูอาจารย์ที่ดี

แนวทางการพัฒนาครูที่กล่าวมาข้างต้นนี้ มีความสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 มาตรา 52 ที่กำหนดว่าส่งเสริมให้มีระบบ กระบวนการผลิต การพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานที่เหมาะสมกับการเป็นวิชาชีพชั้นสูง โดยการกำกับและประสานให้สถาบันที่ทำงานที่ผลิตและพัฒนาครู ให้มีความพร้อมและเข้มแข็ง ในการเตรียมบุคลากรครูที่จะเข้ารับบรรจุใหม่และพัฒนาบุคลากรประจำการอย่างต่อเนื่อง รัฐพึงจัดสรรงบประมาณและจัดตั้งกองทุนพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา อย่างเพียงพอ ซึ่งเป็น โอกาสในการปฏิรูปครูให้มีคุณภาพที่จะมีส่วนในการพัฒนาคนให้มี คุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้ แต่อาจจะไปในลักษณะค่อยเป็นค่อยไปและใช้เวลาค่อนข้างนาน

4. ปฏิรูปสื่อ ประเทศไทยควรพัฒนาบทบาทของสื่อให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาคนไทย ให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสื่อด้านโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ รวมถึงสื่อ ด้านการตูนต่าง ๆ โดยกำหนดและควบคุมการผลิตและนำเสนอสื่อแขนงต่าง ๆ ที่ไม่ได้นำเสนอ เฉพาะด้านการบันเทิงเท่านั้นแต่มีเนื้อหาสาระ ความหลากหลาย และความเหมาะสมต่อการพัฒนา คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนในช่วงวัยต่าง ๆ ด้วย อีกทั้งควรพัฒนาระบบการควบคุมสื่อที่ไม่มี คุณภาพที่อาจออกมานำเสนอในสิ่งไม่เหมาะสม โดยให้หน่วยงานเกี่ยวกับสื่อหรือหน่วยงาน วิชาชีพสื่อให้มีบทบาทมากขึ้น ในการพิจารณาความเหมาะสมของรายการต่าง ๆ ก่อนนำเสนอ และมีระบบจัดการลงโทษอย่างจริงจังกับสื่อที่ไม่ปฏิบัติตามกฎกติกา อีกทั้งควรมีช่องทางให้คนใน สังคมวิพากษ์วิจารณ์สื่อในทางสร้างสรรค์ได้มากขึ้น โดยเป็นช่องทางที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย สะดวก และผู้วิจารณ์มีความปลอดภัย อย่างไรก็ตามมีผู้เชี่ยวชาญบางท่านให้ความเห็นว่า ปัจจุบันมีความพยายาม ปฏิรูปสื่อบ้างแล้วแต่ยังไม่ได้มีการดำเนินการจริงจังและยังขาดความต่อเนื่องอยู่มาก ทำให้สื่อยัง ไม่ได้มีบทบาทในการพัฒนาคนมากเท่าที่ควรและอาจส่งผลในเชิงลบด้วย ซึ่งต้องรีบปฏิรูปสื่ออย่าง เร่งด่วน

5. ผู้นำในสังคมต้องเป็นแบบอย่าง ผู้เชี่ยวชาญจำนวนมากให้ความเห็นว่า การจะพัฒนา คนไทย ให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้นั้น แบบอย่างชีวิตจากผู้นำในสังคมเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง ผู้นำในสังคมในที่นี้ให้ความหมายถึง ผู้นำในกลุ่มนักการเมือง ข้าราชการ นักธุรกิจ ผู้นำชุมชน

รวมทั้งผู้นำด้านการบันเทิง เช่น ดารา นักร้อง ดาวตลกต่าง ๆ เพราะจะมีอิทธิพลต่อการชักนำ และหล่อหลอมให้คนในสังคมเลียนแบบในลักษณะต่าง ๆ ได้ โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน ที่ส่วนใหญ่มักจะหาตัวแบบเพื่อกระทำตาม แต่ในปัจจุบันกลับพบว่าผู้นำจำนวนมากในสังคมยัง ไม่ได้เป็นแบบอย่างที่ดีเพียงพอ และบางส่วนเป็นแบบอย่างที่ไม่ดีสามารถที่จะโน้มน้าวนำสู่ การมีพฤติกรรมเชิงลบของคนในสังคมได้ ดังนั้นจึงควรจัดให้มีการนำเสนอผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดี ในด้านต่าง ๆ ให้คนในสังคมเห็นได้อย่างชัดเจน และงดเว้นการยกย่องหรือให้เกียรติแก่คนที่ร่ำรวย หรือคนที่มีความรู้ความสามารถแต่ขาดคุณธรรม เพื่อไม่ให้เป็นการสร้างค่านิยมที่ไม่ถูกต้องอีกทั้ง หากพบว่าผู้นำในสังคมกระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้องหรือเป็นแบบอย่างที่ไม่ดี ควรให้สื่อนำเสนอ บทลงโทษที่บุคคลนี้จะได้รับให้คนสังคมทราบด้วย เพื่อเป็นตัวอย่างให้คนเห็นผลเสียของการกระทำที่ไม่ถูกต้อง และไม่อยากเลียนแบบ

6. สร้างครอบครัวเข้มแข็ง ผู้เชี่ยวชาญเกือบทั้งหมดต่างให้ความเห็นอย่าง สอดคล้องกันว่า สถาบันครอบครัวมีความสำคัญมากที่สุด ในการหล่อหลอม กล่อมเกลา และ วางรากฐานชีวิตที่ดีให้สมาชิกในครอบครัวตั้งแต่ช่วงเยาว์วัย โดยเฉพาะพ่อแม่จะเป็นบุคคลที่มี อิทธิพลสูงในการพัฒนาคุณลักษณะต่าง ๆ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และ คุณธรรมจริยธรรมให้กับบุตรหลานของตน

ตัวอย่าง แนวทางที่มีส่วนสร้างครอบครัวเข้มแข็ง เพื่อมีส่วนในการพัฒนาคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ให้กับคนในสังคม เช่น การสร้างค่านิยมให้กับครอบครัว ในการให้ความสำคัญกับ การดูแลและอบรมสมาชิกของตนเองโดยไม่ผลักระให้กับสถานศึกษาแต่ฝ่ายเดียว แต่เป็นการสร้าง ความรับผิดชอบร่วมกัน การพัฒนาให้ผู้ปกครองรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองอย่างดี การให้ความรู้ ที่จำเป็นในการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวได้อย่างถูกต้อง การเพิ่มทักษะในการแก้ปัญหา พฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องของเด็ก โดยให้ความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการพัฒนาเด็ก ที่ไม่ทำให้ เด็กรู้สึกอ่อนด้วยในคุณค่าการพัฒนาผู้ปกครองให้สามารถสอนเด็กให้เลือกรับสื่อที่มีประโยชน์และ นำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม รวมถึงการพัฒนาให้ผู้ปกครองมีความรู้และความเข้าใจ ที่ถูกต้องเกี่ยวกับเทคโนโลยีใหม่ โดยมีส่วนเข้าไปใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีเหล่านี้ ในการ พัฒนาการเรียนรู้และคุณลักษณะอื่นที่พึงประสงค์ของเด็กได้

แต่อย่างไรก็ตามพ่อแม่หรือผู้ปกครองจำนวนหนึ่งที่ไม่สามารถพัฒนาให้มีความรู้ ความเข้าใจง่ายขึ้น เช่น กลุ่มคนที่มีระดับการศึกษาน้อยหรือกลุ่มคนที่เป็นผู้ปกครองที่สูงอายุ ทำให้จำเป็นต้องหาวิธีการหรือช่องทางทำให้ผู้ปกครองกลุ่มนี้ รู้จักที่จะแนะนำแหล่งข้อมูลหรือที่ ปรึกษาอื่น ๆ ในเรื่องที่ตนเองไม่มีความรู้ได้ นอกจากนั้น ยังควรแนะนำให้ผู้ปกครองเหล่านี้มี ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับสภาพการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ รวมถึงพฤติกรรมของลูก

โดยเฉพาะลูกที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นที่มีบุคลิกลักษณะและค่านิยมความคิด ตลอดจนการแสดงออกที่มีความแตกต่างจากวัยรุ่นในอดีตด้วยเพื่อมิให้เกิดช่องว่างระหว่างวัยมากจนเกินไป

นอกจากนั้น ยังมีการนำเสนอแนวทางการสร้างภาคีครอบครัวเข้มแข็ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการดูแลและมีส่วนสอดคล้องพฤติกรรมเด็กร่วมกันเองภายในชุมชน เพราะปัจจุบันคนในสังคมต่างไม่ค่อยมีเวลาในการดูแลสมาชิกในครอบครัวมากนัก ดังนั้นรัฐหรือคนในชุมชนอาจมีการรวมตัวในการจัดตั้งกลุ่มภาคีในชุมชนเพื่อฝากดูแลบุตรหลานของคนในชุมชนในช่วงเวลาทำงาน และเป็นหูเป็นตาในการสอดส่องดูแลพฤติกรรมของเด็กในชุมชนให้ไปในทางที่ถูกต้องร่วมกัน อันจะเป็นส่วนช่วยลดปัญหาที่เกิดจากการไม่มีเวลาของผู้ปกครองในการดูแลบุตรหลานได้ เป็นต้น

ผู้เชี่ยวชาญในสายการบริหารของหน่วยราชการบางท่านให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า ควรจะมีการปรับเปลี่ยนช่วงเวลาการทำงาน เพื่อให้ฝ่ายชายหรือสามีมีโอกาสอยู่กับครอบครัวมากขึ้น โดยเฉพาะในครอบครัวที่มีสมาชิกที่ยังอยู่ในวัยทารก ด้วยการลดเวลาการทำงานในสถานที่ทำงานจากเดิม 5 วัน เหลือ 4 วัน โดยให้เพิ่มระยะเวลาในการปฏิบัติงานใน 4 วันที่มาทำงานนั้นมากขึ้น เช่น มาเช้าหรือกลับเย็นมากขึ้น เพื่อให้กลุ่มคนเหล่านี้มีเวลาอยู่กับครอบครัวมากขึ้น อีกทั้งยังมีการนำเสนอคิดเพิ่มเติมอีกว่า อาจให้ผู้ชายสามารถลาออกได้ หมายถึง เมื่อภรรยาคลอดบุตรสามีสามารถลาออกโดยมาทำงานสัปดาห์ละ 2-3 วัน โดยให้อางานกลับไปทำที่บ้าน แต่ต้องทำงานมาส่งตามกำหนด เพื่อมีส่วนในการช่วยเหลือลูกมากขึ้นในช่วง 3 เดือนแรกของการเลี้ยงดูบุตรที่เกิดขึ้นใหม่ เป็นต้น

7. สร้างชุมชนเข้มแข็ง จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญสาขาต่าง ๆ มีผู้เชี่ยวชาญจำนวนมากว่าครั้ง โดยเฉพาะผู้เชี่ยวชาญในสายสังคมศาสตร์ วัฒนธรรม การศึกษาและการศาสนาต่างให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง คือ ให้ชุมชนมีส่วนพัฒนาคนในชุมชนของคนให้มีคุณภาพมากขึ้น

ตัวอย่างเช่น ชุมชนเมืองอาจมีการจัดระเบียบ โดยการปรับเปลี่ยนกฎระเบียบต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคุณลักษณะของควมมีระเบียบวินัยให้คนในชุมชนได้มากขึ้น เช่น การจัดระเบียบการจราจร การใช้ของสาธารณะร่วมกัน หรือการให้ชุมชนมีส่วนพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการร่วมพัฒนาสภาพแวดล้อมให้น่าอยู่ เช่น การพัฒนาสวนสาธารณะให้เป็นสวนสาธารณะ การมีส่วนร่วมต่อต้านยาเสพติด การสนับสนุนการออกกำลังกาย เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานของชุมชนจะเป็นไปได้ดีและพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้ได้ตามเป้าหมายนั้น จะต้องมีการประชุมหรือการรวมกลุ่มกันเพื่อปรึกษาหารือในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาท้องถิ่นของตนอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ซึ่งอาจดำเนินการในลักษณะการจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้คณะกรรมการดังกล่าวอาจเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านหรือชุมชนนั้นที่มีอยู่แล้วก็ได้

8. พัฒนาแหล่งเรียนรู้อย่างหลากหลาย ผู้เชี่ยวชาญหลายท่านให้ความเห็นว่าการมีแหล่งการเรียนรู้จำนวนมาก ที่มีคุณภาพ และความหลากหลายจะเป็นช่องทางที่สำคัญในการพัฒนาคนไทยให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้ เพราะจะทำให้คนในสังคมสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ตามอัธยาศัยและต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยไม่ได้ยึดติดกับรูปแบบการเรียนรู้ในระบบศึกษาเท่านั้น ซึ่งแนวทางนี้มีโอกาสที่จะพัฒนาให้เกิดขึ้นได้ เนื่องจากมีความสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 25 ที่กำหนดไว้ว่า รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ นอกจากนั้น ยังมีแผนการศึกษาสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความคิด ความประพฤติ และคุณธรรมของคน โดยที่ส่วนหนึ่งของกรอบการทำงานจะให้ความสำคัญต่อการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้ครอบคลุมวิทยาการที่หลากหลาย

ผู้เชี่ยวชาญยังได้ให้ข้อเสนอเพิ่มเติมว่า หน่วยงานต่าง ๆ ในสังคมควรพัฒนาบทบาทของหน่วยงานให้มีส่วนสนับสนุนการเรียนรู้ให้คนไทยสังคมตามจุดแข็งของหน่วยงานตนให้ได้มากที่สุด โดยมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องและน่าสนใจ ที่ไม่ได้เป็นเพียงการแสดงนิทรรศการ ที่เป็นการนำเสนอผ่านบอร์ด หรือหนังสือที่เป็นสื่อต่าง ๆ เท่านั้น แต่ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้รวมกลุ่มในการแสดงออกหรือทำกิจกรรมร่วมกันมากขึ้น โดยประยุกต์การจัดกิจกรรมให้มีความสนุกสนาน เพราะวัยเด็กเป็นวัยที่ยังต้องการเล่น เช่น จัดให้มีการเล่นเกมที่มีความซับซ้อน มีกฎกติกามากขึ้นและมีการสอดแทรกความรู้ต่าง ๆ ที่น่าสนใจไปด้วย อีกทั้งควรจัดกิจกรรมในช่วงเวลาที่เด็กสะดวก และที่จะสามารถเข้าร่วมได้ตามโอกาสหรือช่วงที่เด็กมีเวลาว่างเพื่อส่งเสริมการใช้เวลาว่างที่เป็นประโยชน์ นั่นหมายถึงการไม่ได้เปิดให้บริการในการเป็นแหล่งเรียนรู้เฉพาะในช่วงเวลาราชการเท่านั้น

9. ส่งเสริมการพัฒนาสุขภาพกายและจิต ผู้เชี่ยวชาญหลายท่านให้ข้อเสนอว่าควรส่งเสริม และกระตุ้นการพัฒนาสุขภาพกายและจิตควบคู่กันไป โดยให้เกิดขึ้นในสังคมวงกว้าง คือ ให้เกิดการกระจายลงไปในทุกพื้นที่ของสังคม ด้วยการมุ่งสร้างและพัฒนาค่านิยม และพฤติกรรมสุขภาพด้านร่างกายและจิตใจที่ถูกต้อง เช่น การให้สื่อต่าง ๆ มีส่วนให้ความรู้และทักษะในการป้องกันด้านสุขภาพมากขึ้น การให้สถานพยาบาลต่าง ๆ ให้ความสำคัญกับการป้องกันมากกว่ามุ่งเน้นการรักษา การให้ความรู้ในด้านโภชนาการอย่างถูกต้อง เช่น การเลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ และหลีกเลี่ยงอาหารที่มีการสะสมหรือเจือปนสารพิษ รวมถึงการจัดตั้งศูนย์กีฬาและสวนสาธารณะเพื่อสนับสนุนให้คนไทยเห็นคุณค่าในการออกกำลังกายและเสริมสร้าง

ความแข็งแรงของร่างกาย

นอกจากนั้น ผู้เชี่ยวชาญหลายท่านเสนอว่า ในอนาคตประเทศไทยควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณลักษณะ “การมีสุขภาพจิตดี” มากเป็นพิเศษ เนื่องจากคนในสังคมไทยปัจจุบันมีความเครียดที่เกิดจากความกดดันและการแข่งขันในด้านต่างๆ มากขึ้น จนส่งผลกระทบต่อร่างกายและความสามารถในการทำงานและการดำเนินชีวิตมากขึ้น ซึ่งมีแนวโน้มจะรุนแรงขึ้นอีกในอนาคต ดังนั้นจึงควรจัดให้มีโครงการหรือกิจกรรมที่ช่วยผ่อนคลายหรือลดความเครียด เช่น การจัดสวนสาธารณะเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ การจัดให้มีกิจกรรมให้เยาวชนได้แสดงออกและพัฒนาความสามารถในด้านต่างๆ ตามที่ตนเองถนัดและสนใจ การพัฒนาแหล่งบันเทิงในเชิงสร้างสรรค์ และการให้ความรู้กับพ่อแม่อย่างถูกต้องในการจัดการเรื่องความเครียดให้ลูก โดยเฉพาะในเด็กวัยรุ่น การปรับปรุงบริการฮอตไลน์ ในการให้คำปรึกษาเพื่อลดความตึงเครียดและช่วยหา ทางออกของปัญหา รวมถึงการพัฒนาความสามารถของครูแนะแนวให้มีส่วนจัดการเรื่องความเครียดในกลุ่มเด็กนักเรียน ได้เป็นอย่างดี เป็นต้น

10. การศาสนามีบทบาทมากขึ้น ผู้เชี่ยวชาญหลายท่านให้ความเห็นว่า หน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศาสนาในประเทศไทยมีอยู่เป็นจำนวนมาก และกระจายอยู่ทั่วประเทศ ประกอบกับการที่ประเทศไทยมีสื่อที่เกี่ยวข้องกับธรรมะค่อนข้างมาก ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ วารสาร รายการธรรมะทั้งทางโทรทัศน์และวิทยุ ฯลฯ ซึ่งหากสามารถใช้ทรัพยากรเหล่านี้เข้ามาช่วยพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้ จะเป็นการเพิ่มช่องทางพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์บางประการให้สำเร็จได้มากขึ้น และเป็นการประหยัดงบประมาณด้วย เพราะเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น โดยควรที่จะมีการประยุกต์เนื้อหาการสอนและธรรมะให้มีความร่วมสมัย มีการสอนในประเด็นที่เกิดขึ้นเป็นกระแสสังคมได้อย่างทันทั่วถึง เพื่อให้ข้อคิดและเตือนสติแก่คนในสังคม การพัฒนาเนื้อหาการสอนให้ถูกใจวัยรุ่นมากขึ้น เช่น การใช้ภาษาที่วัยรุ่นรับและเข้าใจได้ง่าย นั้นหมายความว่า หน่วยงานหรือบุคลากรที่สอนด้านการศาสนา ควรมีความรู้ความเข้าใจด้านจิตวิทยาพัฒนาการ ความสามารถในการเรียนรู้ การเลียนแบบ และการคิดของกลุ่มคนในช่วงวัยต่างๆ ได้เป็นอย่างดี รวมถึงพัฒนาความสามารถในการสอนได้อย่างน่าสนใจมากขึ้นด้วย

นอกจากนั้น ผู้เชี่ยวชาญหลายท่านยังให้ความคิดเห็นในภาพรวมว่า ที่ผ่านมาสถาบันในสังคมไทยบางส่วนยังไม่มีรู้ ไม่ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ และการมีส่วนในการพัฒนาคนภายในชุมชนของตนเองมากเท่าที่ควร ขณะเดียวกันกลับเกิดการคาดหวังและผลัดภาระให้สถาบันทางสังคมอื่น ๆ ให้มาทำหน้าที่หลักในการหล่อหลอมและพัฒนาเด็กแทนตน ซึ่งนับเป็นจุดอ่อนที่ต้องเร่งแก้ไข เพื่อพัฒนาให้สถาบันทางสังคมต่างๆ ตระหนักและเร่งทำบทบาทของตนเองให้ดีที่สุด ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งที่มีการนำเสนอความเห็นไว้ คือ ควรมุ่งพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะ

พึงประสงค์ในเชิงรุกมากกว่าการตามแก้ปัญหาในเชิงรับ เพราะจะเป็นการมุ่งแก้สิ่งที่ปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น ดังนั้นจึงจะสามารถพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะพึงประสงค์ที่มีคุณภาพสูงผู้สังคมได้

2.6 แนวคิด หลักการ และกลยุทธ์การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์

จากผลการวิจัยของสุวิมล ว่องวานิช และคณะ (2549) พบว่าแนวคิดและหลักการสำหรับการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของนักเรียนมีดังต่อไปนี้

2.6.1 การสร้างตัวแบบ/ผู้นำ การพัฒนาคุณลักษณะดีต้องมีกรสร้างตัวแบบที่ดี ทั้งพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ หรือบุคคลตัวอย่างในสังคม

2.6.2 การพัฒนาคุณธรรมและคุณลักษณะอื่น ๆ ให้เป็นวิถีชีวิต มีความสอดคล้องกับธรรมชาติ ดอกย้ำให้พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยมีกระบวนการพัฒนาที่บูรณาการสอดแทรกอยู่ในชีวิตการเรียน การปฏิบัติงาน เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม และคนกับธรรมชาติ โยงความสัมพันธ์ระหว่างสังคมวัฒนธรรมกับการเรียนการสอน

2.6.3 การพัฒนาตัวตนของนักเรียน ด้วยการจัดพื้นที่สร้างสรรค์และเปิดโอกาส ให้เด็กและเยาวชนให้นักเรียนได้แสดงออกถึงความสามารถ ศักยภาพ และการปฏิบัติตนตามความเชื่อตามแนวทางที่ตนเองคิดสร้างสรรค์ และอยู่ในบริบทของการทำความดี มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาสังคม ให้เด็กมีการปฏิบัติและพัฒนาตนเองอย่างเข้าใจความหมาย เห็นบทบาท และคุณค่าของตนเองมากขึ้น

2.6.4 การสร้างระบบค่านิยมให้เด็กและเยาวชนเห็นได้ชัดเจนว่าแก่นของเด็กไทยคืออะไร ต้องประพฤติและปฏิบัติตนอย่างไร กำหนดเป้าหมายของการพัฒนาชัดเจนและสิ่งที่ดีอยู่ใกล้ตัวเด็ก ทำให้เด็กมีการปรับเปลี่ยนวิธีคิด ปรับเปลี่ยนจริยธรรม เช่น การสำรวจพฤติกรรม การปฏิบัติตนของตนเองในแต่ละวัน และต้องยอมรับว่าค่านิยมต้องมาจากตัวแบบที่ดี

2.6.5 การสร้างความร่วมมือรวมพลังทั้งจากผู้บริหาร/ครูอาจารย์ในโรงเรียน พ่อแม่ผู้ปกครองในครอบครัว ชุมชน สังคม ในการพัฒนาเด็กและเยาวชนไทย กำหนดคุณธรรมที่เป็นเป้าหมาย การให้ครอบครัว ชุมชนมีการทำกิจกรรมร่วมกัน

2.6.6 การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณลักษณะของเด็กและเยาวชนต้องสอดคล้องกับลักษณะของโรงเรียน ธรรมชาติ บริบท และช่วงวัยของเด็ก

2.6.7 การสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกัน และซึมซับวิธีคิดและการปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันผ่านกระบวนการ เป็นธรรมชาติ ในระบบของชุมชน

2.7.8 โรงเรียนต้องมีนโยบายที่ไม่เน้นวิชาการอย่างเดียว โรงเรียนมีครูเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงดึงดูดชุมชนเข้ามา สร้างชุมชนที่สร้างสรรค์ ซึ่งให้เห็นปัญหาของชุมชนที่ส่งผลกระทบต่อบุตรหลาน

2.7.9 ต้องมีการสร้างแนวร่วม มีเครือข่ายที่ช่วยเสริมกำลังใจให้เด็กทำความดี เด็กที่ได้รับการพัฒนาทำให้เขาดีไปแล้ว มีเด็กรุ่นใหม่เรื่อย ๆ ต้องสร้างเครือข่าย การให้รางวัลไม่จำเป็นต้องเป็นเงิน เพียงแค่คำชมก็ได้

จากแนวคิดและหลักการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนข้างต้น สรุปเป็นกลยุทธ์การพัฒนาคุณลักษณะได้ดังนี้

1. กลยุทธ์การสร้างนโยบายสาธารณะด้านการพัฒนาคุณลักษณะ โดยการให้ความสำคัญกับองค์การฐานรากของสังคม คือ สถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษา ในฐานะแกนกลางการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และการรวมพลังจากการเชื่อมประสานทุกภาคส่วนของสังคม ให้เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ตั้งแต่ระดับบุคคล เช่น ควรมีการทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียน และการช่วยอบรมเด็กโดยผู้อาวุโส ระดับกลุ่มบุคคล เช่น การรวมตัวจัดกิจกรรมที่เอื้อต่อการปลูกฝังคุณลักษณะระดับองค์กร เช่น การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ด้านคุณลักษณะผ่านสื่อมวลชน การลดการเสนอข่าวความรุนแรง เป็นต้น

2. กลยุทธ์การปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยการบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอน ทั้งนี้กระทรวงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม เขตพื้นที่การศึกษา และหน่วยงานอื่นๆ ต้องร่วมกันกำหนดเป้าหมาย วางนโยบาย และวางแผนการเสริมสร้างคุณลักษณะอย่างมีระบบ มีกลไกนำแผนสู่การปฏิบัติ และมีการติดตามผลอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อนำผลการประเมินมาพัฒนาแผนงานในช่วงต่อไป พันธกิจที่สำคัญ คือ การดำเนินงานโดยความร่วมมือกับสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา องค์กรเอกชน มูลนิธิ และสถาบันอื่นในสังคม เพื่อการประสาน ส่งเสริม สนับสนุน ให้โรงเรียน/สถานศึกษาสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ให้โรงเรียน/สถานศึกษาดำเนินการพัฒนาคุณลักษณะ ที่สามารถขยายผลต่อไปได้

3. กลยุทธ์การพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนอย่างมีระบบ โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นกระบวนการวิจัยสำรวจความต้องการจำเป็นสำหรับการพัฒนาคุณลักษณะ การวางแผนและการออกแบบกระบวนการพัฒนาคุณลักษณะ การดำเนินการตามแผนการพัฒนาคุณลักษณะ

การติดตามกำกับผลการดำเนินงานตามแผนงานรวมทั้งการประเมินคุณภาพ ประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพของการดำเนินงาน และการนำผลการประเมินไปใช้ประโยชน์ในการปรับปรุง แผนงานกระบวนการพัฒนาคุณลักษณะ

4. กลยุทธ์ในการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) ประกอบด้วย กลยุทธ์การสอดแทรกการเรียนรู้เข้าไปในการปฏิบัติงานจริง การจัดประชุมเกี่ยวกับอนาคต เพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน การสร้างโอกาสในการเรียนรู้ที่หลากหลาย การสร้างทักษะการเรียนรู้ เป็นทีม การเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริงอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ และการสนับสนุนอย่างจริงจัง โดยผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์และภาวะผู้นำ

5. กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างกระแสสังคม ให้เกิดสำนึกสาธารณะ เชิดชูคุณธรรม จริยธรรมอันเกี่ยวเนื่องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน รวมทั้งการสร้างกระแสสังคมให้เกิดการเชื่อมประสาน เสริมหนุน และการขยายเครือข่ายองค์กรภาคีในด้านการพัฒนาคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์อย่างต่อเนื่อง

6. กลยุทธ์การวิจัยและการจัดการองค์ความรู้ด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน เช่น การวิจัยพัฒนานวัตกรรมจัดการความรู้ และกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะ การวิจัยนำร่องเพื่อพัฒนารูปแบบ/ กิจกรรมเพื่อเพิ่มพูนคุณธรรมจริยธรรม หล่อหลอมให้เกิดคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ การวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ผ่านสถาบันทางสังคม การวิจัยเพื่อสืบค้นและจัดทำแผนที่นักเรียน/ โรงเรียน/ สถานศึกษาที่มีคุณลักษณะ

คุณลักษณะที่พึงประสงค์

1. การมีวินัยในตนเอง

นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของวินัยในตนเองไว้แตกต่างกัน ดังนี้ อิงลิช และอิงลิช (English and English, 1958, หน้า 487) ได้ให้ความหมายของวินัยในตนเองว่า วินัยในตนเองเป็นลักษณะของการนำตนเอง การควบคุมหรือบังคับตนเองโดยอาศัยแรงจูงใจที่สัมพันธ์กับอุดมคติที่บุคคลสร้างขึ้นสำหรับตนเอง หรือเป็นการควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปตามที่ตั้งใจ

วินเซนต์ (Vincent, 1961, หน้า 42-43) ได้ให้ความหมายของวินัยในตนเองว่า หมายถึง การที่บุคคลไม่กระทำการใด ๆ อันเป็นผลให้เกิดความยุ่งยากต่อตนเองในอนาคต หรือการไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องส่วนตัวและสิทธิของบุคคลอื่น รวมทั้งการที่บุคคลกระทำสิ่งที่ตนไม่ชอบแต่การกระทำนั้นช่วยให้ความต้องการและสิทธิของบุคคลอื่นได้รับการตอบสนอง หรือกระทำการอันเป็นผลให้ผู้อื่นประสบผลสำเร็จในอนาคต

อาร์เธอร์ (Arthur, 1985, หน้า 678) ได้ให้ความหมายของวินัยในตนเองว่า หมายถึง ความเคยชินจากการปฏิบัติในการควบคุมตนเองตามกลางแรงกระตุ้นต่าง ๆ ให้เป็นไปตามที่หวังไว้ ทั้งนี้รวมถึงการรู้จักลงโทษตนเองเมื่อกระทำผิดด้วย

อนุชิต สงแพง (2530, หน้า 12) ได้ให้ความหมายของวินัยในตนเองว่า หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการควบคุมพฤติกรรมของตนเอง เพื่อให้พฤติกรรมเป็นไปตามที่ตนมุ่งหวังไว้ โดยสิ่งที่มุ่งหวังนั้นจะต้องเป็นสิ่งที่นำความเจริญมาสู่ตนเอง ไม่ขัดต่อระเบียบ กฎเกณฑ์ ของสังคมหรือละเมิดสิทธิของผู้อื่น

กัลยา สุวรรณรอด (2537, หน้า 7) ได้ให้ความหมายของวินัยในตนเองว่า หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการควบคุมอารมณ์ และพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปตามที่ตนมุ่งหวังไว้ โดยเกิดความสำนึกว่าเป็นค่านิยมที่ดีงาม ซึ่งจะไม่กระทำการใด ๆ ที่ทำให้เกิดความยุ่งยากเดือดร้อน ต่อตนเองและบุคคลอื่นในอนาคต

ณัฐพร ศตากรณ์ (2540, หน้า 13) ได้ให้ความหมายของวินัยในตนเองว่า หมายถึง ความสามารถอันเกิดจากตัวบุคคลในการควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมของตนให้เป็นไปตามที่มุ่งหวังซึ่งส่วนใหญ่แล้วสังคมมุ่งหวังให้พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมานั้นมีความสอดคล้อง กับระเบียบของสังคมที่วางไว้

อุบล แก้วหัวไทร (2542, หน้า 10) ได้กล่าวว่า ความมีวินัยในตนเอง หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปตามที่ตนมุ่งหวังไว้ ด้วยอำนาจภายในของบุคคลนั้น ๆ โดยสิ่งที่มุ่งหวังนั้นจะต้องเป็นสิ่งที่นำความเจริญมาสู่ตนเองและผู้อื่น ไม่ขัดต่อระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคมหรือละเมิดสิทธิของผู้อื่น

วิวิทย์วัน มูลสถาน (2543, หน้า 15) กล่าวว่า วินัยในตนเอง หมายถึง ความสามารถในการบังคับควบคุมอารมณ์ หรือพฤติกรรมของบุคคลด้วยอำนาจภายในของบุคคลนั้น ๆ เพื่อให้ พฤติกรรมของตนเป็นไปตามที่ตนมุ่งหวัง และตามระเบียบ กฎเกณฑ์ของสังคม แม้จะมีสิ่งเร้าจาก ภายนอก เช่น บุคคลอื่น หรือสิ่งเร้าภายในตนเอง เช่น อุปสรรคหรือความปรารถนาก็ตาม ก็ยังคงไม่ เปลี่ยนพฤติกรรมหรืออารมณ์ของตนจากที่มุ่งหวังไว้

จากความหมายของความมีวินัยที่กล่าวมาทั้งหมดพอสรุปได้ว่า การมีวินัยในตนเอง หมายถึง การที่บุคคลสามารถควบคุมอารมณ์ และพฤติกรรมต่าง ๆ ของตนเองได้ โดยที่พฤติกรรม และอารมณ์ที่เกิดขึ้นไม่ขัดต่อกฎระเบียบ ไม่สร้างความเดือดร้อนวุ่นวาย และความไม่พอใจต่อ สังคมที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่

3.2 การมีมารยาทในสังคม

มารยาท เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย วาจา ที่สะท้อนออกมาจากจิตใจ เป็นข้อปฏิบัติของบุคคลที่แสดงต่อผู้อื่นเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข จึงมีผู้ให้ความหมายของมารยาทไว้ดังนี้

สมชัย ใจดีและบรรยง ศรีวิริยาภรณ์ (2531, หน้า 7) กล่าวถึงมารยาทว่า มารยาทเป็นส่วนหนึ่งของสภธรรมซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางสังคมที่ใช้ในการติดต่อสัมพันธ์กับคนอื่น เป็นคุณธรรมที่ควรปฏิบัติ

สุทธิ ภิบาลแทน (2539, คำนิยาม) กล่าวว่ามารยาทเป็นองค์ประกอบย่อยของวัฒนธรรมชาติไทยมีเอกลักษณ์ประจำชาติและมีองค์ประกอบหลายอย่างที่สามารถจำแนกได้ว่าเป็นคนไทยเป็นชาติไทย เช่น ภาษา พิธีกรรมบางอย่างและการแต่งกาย เป็นต้น คนไทยมีมารยาทซึ่งสั่งสมมาหลายสมัย สมควรถ่ายทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมต่อไป

พั้ว อนุรักษราชฉนเชียร (2530, หน้า 1) ได้กล่าวถึงมารยาทไทยว่า ความมีมารยาทหมายถึงการมีกิริยา วาจา ใจ สุภาพเรียบร้อย สังคมไทยได้กำหนดแบบอย่าง ของมารยาทไว้หลายชนิด ทั้งมารยาทในอิริยาบถต่าง ๆ การยืน เดิน นั่ง การแสดงความเคารพ ฯลฯ ล้วนแต่เหมาะสมและอาจดัดแปลงแก้ไขให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมและกาลสมัย กิริยามารยาทของไทยในแต่ละท่า แต่ละแบบล้วนไม่ขัดกับการใช้อวัยวะประกอบท่าทาง จึงเป็นท่าทางที่งดงามและถูกต้องตามลักษณะของกายวิภาคทั้งสี่ กุลบุตรกุลธิดาไม่ว่าชาติใด ถ้าได้รับการศึกษาและอบรมมาดีแล้วทั้งกาย วาจา ใจ ย่อมได้ชื่อว่าเป็นสุภาพชน รู้จักเหนี่ยวรั้งใจตนเอง มีความละเอียดใจตนเอง ไม่ยอมประพฤติกิริยาที่ไม่เหมาะสมและสำนึกในเรื่องกิริยามารยาทของตนเองอยู่เสมอ

ผอบ โปษะกฤษณะ (2530, หน้า 2) ได้กล่าวถึงมารยาทไทยไว้ว่า มารยาท หมายถึงความประพฤติเรียบร้อย ซึ่งมุ่งไปถึงกิริยาท่าทาง แต่ความจริงมีความหมายกว้างออกไปถึงการแสดงออกทุกอย่างของมนุษย์เรา เช่น กิริยาท่าทาง สีหน้า คำพูด การแต่งกาย

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2539, หน้า 1) กล่าวว่า มารยาทหรือมรรยาท มีที่ใช้ในภาษาไทยได้ทั้ง 2 คำ หมายถึงกิริยาอาการ ที่ควรประพฤติปฏิบัติอย่างมีขอบเขต หรือมีระเบียบแบบแผนอันเหมาะสมแก่กาลเทศะและสังคม ได้แก่ การยืน เดิน นั่ง นอน การแสดงความเคารพ การรับของและการส่งของ

ส่วนมารยาทไทย เป็นการเจาะจงชี้แจงให้ทราบถึงขอบเขตหรือระเบียบแบบแผนแห่งการประพฤติปฏิบัติแบบไทย ที่บรรพบุรุษได้พิจารณากำหนดขึ้นและดัดแปลงแก้ไขให้สืบทอดกันมา

ทิพวรรณ หอมพลู (2538, หน้า 4) ได้กล่าวถึงมารยาทไทยไว้ว่า หมายถึง กิริยาและ วาจาสุภาพเรียบร้อย เพราะกิริยาและวาจา นอกจากจะเป็นการแสดงออกของนิสัยใจคอแล้ว ยังแสดงถึง การมีวัฒนธรรมนั้นด้วย เช่น

ความสุภาพในกิริยา คือ การวางตัวดี หมายถึง การทำงานให้เหมาะสมกับเวลา สถานที่ และบุคคลที่เราสมาคมด้วย พร้อมทั้งกิริยา ท่าทางที่ละมุนละม่อม อ่อนโยนให้เหมาะสมกับบุคคล เช่น เมื่อพบผู้ใหญ่ก็ทำความเคารพ

ความสุภาพในวาจา คือ พูดด้วยวาจาอ่อนหวาน สุภาพเรียบร้อย และพูดแต่สิ่งที่น่าฟังเท่านั้น และรู้จักใช้คำพูดให้เหมาะสมแก่กาลเทศะ

ทิพวรรณ หอมพลู (2538, หน้า 15) ยังได้กล่าวถึงมารยาทได้ไว้ด้วยว่า คือ การแสดง อิริยาบถต่าง ๆ ที่มีความสุภาพ อ่อนน้อม ละเมียดละไม ทั้งกิริยา วาจาที่สุภาพเรียบร้อย รวมทั้ง การแต่งกายที่มีระเบียบเหมาะสมกับกาลเทศะ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่แสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ไทย

สมจินตนา ภักดีศรีวงศ์ (2538, หน้า 37) ได้กล่าวไว้ว่า มารยาทไทย หมายถึง กิริยา วาจา ที่คนไทยเห็นว่าเรียบร้อย ถูกลักษณะนิสัยของคนไทยที่เป็นคนอ่อน โยน มีความสงบเสงี่ยมทั้งกาย วาจา เป็นการควบคุมกาย วาจา ให้อยู่ในกรอบที่สังคมยอมรับและต้องการ ดังคำกล่าวของชาวไทยแต่โบราณที่ว่า “สำเนียงส่อภาษา กิริยาส่อสกุล” ซึ่งเป็นสิ่งที่บอกความหมายของมารยาทได้เป็นอย่างดี

สมทรง ปุณณฤทธิ (2539, หน้า 10-11) คำว่า มารยาท มาจากภาษาสันสกฤต ว่า “มารยาท” ภาษาบาลี ว่า “มริยาท” ซึ่งหมายถึง คัมภีร์ โดยมีความหมายตามรากศัพท์เดิมว่า นาดีต้องมีกัน คือ แนวคิดที่ยกสูงขึ้นไปสามารถกักเก็บน้ำไว้ได้ หรือระบายน้ำออกไปได้ตามความต้องการนั้นใด กิริยาอาการของคนเราก็นั้น ถ้ามีขอบเขต หรือมีระเบียบแบบแผนที่เหมาะสมแก่กาลเทศะและสังคมแล้ว ย่อมแสดงว่าผู้นั้นเป็นผู้มีมารยาทหรือวัฒนธรรมอันดีงาม ส่วนมารยาทไทยเป็นการเจาะจงชี้แจงให้ทราบถึง ขอบเขต หรือระเบียบแบบแผนแห่งการประพฤติปฏิบัติแบบไทยที่บรรพบุรุษของเราได้ พิจารณากำหนดขึ้นให้เหมาะสมแก่กาลเทศะและสังคมเป็นความงดงาม ความอ่อน โยนละมุนละไม เป็นเอกลักษณ์ของคนไทยที่ควรรักษาไว้ตลอดไป

เฉลิมศรี พลายพงษา (2545, หน้า 11) ได้สรุปไว้ว่ามารยาท เป็นระเบียบแบบแผนการประพฤติ ที่ดีงามอันแสดงถึงพฤติกรรมที่สุภาพเรียบร้อย ละมุนละไมทั้งทางกาย วาจา โดยมีใจเป็นตัวกำหนด พฤติกรรมให้แสดงออกได้อย่างเหมาะสม เป็นองค์ประกอบย่อยของวัฒนธรรมซึ่งเป็นเอกลักษณ์ ประจำชาติที่สมควรจะถ่ายทอดสืบต่อไป มารยาทไทยเป็นกิริยามารยาทที่คนไทยได้สร้างสรรค์ให้ เหมาะกับลักษณะนิสัยของคนไทยและสภาพแวดล้อมของประเทศไทย

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า มารยาท เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกด้วยกาย วาจาสุภาพ เรียบร้อย ที่กลั่นกรองมาจากจิตใจ โดยแสดงออกอย่างถูกต้องเหมาะสมกับกาลเวลา และสถานที่

มารยาทไทย เป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของคนไทยที่งดงาม จากการที่บรรพบุรุษของไทยได้วางแบบอย่างและสร้างสรรค์ไว้อย่างเหมาะสม ดังนั้น การมีมารยาทในสังคม คือ การประพฤติปฏิบัติตนให้แสดงออกทั้งทางกาย วาจาที่สุภาพเรียบร้อย เพื่อให้เข้ากับสังคม และอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมได้ อย่างมีระเบียบ

3.3 การรักการอ่าน

นิสัยรักการอ่าน คือ การชอบอ่านจนเป็นนิสัยเมื่อมีเวลาว่างก็จะชอบอ่านมากกว่าทำอย่างอื่น และชอบอ่านหนังสือ หรือวัสดุการอ่านทุกชนิด ทุกประเภท ทั้งหนังสือที่ให้ความบันเทิงและสารคดี คนที่อ่านหนังสือตลอดเวลาเรียกว่า “หนอนหนังสือ” (Bookworm) นิสัยรักการอ่านจะเกิดขึ้นเองในตัวบุคคลยากมาก หากไม่ได้รับการส่งเสริมและปลูกฝังให้รักการอ่านจนเป็นนิสัย เพราะการอ่านไม่ใช่ทักษะที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ (Having a Nature Talent) การอ่านไม่ใช่พรสวรรค์ที่ติดตัวมาโดยเฉพาะสำหรับบางคน เช่น เกิดมาเพื่อเป็นนักอ่าน (แต่อาจมีเด็กอัจฉริยะบางคนอ่านเก่งเป็นพิเศษซึ่งน้อยมาก) และการอ่านไม่ใช่กรรมพันธุ์ แต่การอ่านเป็นสิ่งที่ต้องฝึกฝน ต้องอ่านมากๆ จนกระทั่งเกิดนิสัยรักการอ่านอย่างไรก็ตามนิสัยรักการอ่านนี้ ไม่สามารถจะปลูกฝังได้ในระยะเวลาอันสั้น หรือในผู้ที่พ้นวัยเด็กแล้ว การสร้างนิสัยรักการอ่านให้ได้ผลนั้นจะต้องเริ่มตั้งแต่วัยเด็ก โดยมีพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครูเป็นผู้ปลูกฝัง ตลอดจนถึงสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่มีอิทธิพลให้เป็นปัจจัยส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน

นิสัย (Habit) คือ การกระทำซ้ำๆ เป็นประจำ เช่น กิริยามารยาท ความประพฤติ หรือการปฏิบัติ นิสัย คือ “ความประพฤติที่เคยชิน เช่น ทำเป็นนิสัย (“พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน” พ.ศ.2525, 2538, หน้า 451)

ดังนั้นนิสัยรักการอ่านจึงหมายความว่า ความประพฤติหรือพฤติกรรมที่เคยชินกับการอ่านเป็นประจำจนรู้สึกจะขาดการอ่านมิได้

ทวีศักดิ์ เดชเลิศ (2528, หน้า 7) ได้ให้ความหมายของการรักการอ่านว่า หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความชอบอ่านหนังสือของบุคคล เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นโดยสม่ำเสมอเป็นประจำ

สุคติ กุญอินทร์ (2529, หน้า 458) ได้ให้ความหมายของการรักการอ่านว่า หมายถึง พฤติกรรมชอบอ่านหนังสือทุกประเภท เมื่อมีเวลาว่างจะหยิบหนังสือขึ้นมาอ่าน มีสมาธิในการอ่าน ชอบซื้อหนังสือ หรือ ขอยืมหนังสือมาอ่าน รู้จัก เก็บ ถนอมหนังสือเป็นอย่างดี

สุขุม เฉลยทรัพย์ (2530, หน้า 28-30) ได้ให้ความหมายของการรักการอ่านว่า หมายถึง ผู้ที่ใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ และใช้การอ่านซึ่งเป็นเรื่องของทักษะ ต้องได้รับการฝึกฝนอยู่เป็นนิจ จึงทำให้มีความสามารถในการอ่านได้ดี อีกทั้งเป็นเครื่องมือสำหรับให้ผู้อ่านได้มาซึ่งความรู้ และ

ช่วยทำให้จิตใจมีความสุข และเพลิดเพลิน สามารถพัฒนาเจตคติที่ดีต่อการอ่าน เนื่องจาก ได้รับประสบการณ์ หรือกิจกรรมที่พึงพอใจเกี่ยวกับการอ่าน ย่อมก่อให้เกิดความรู้สึกและการแสดงออกที่ดีต่อการอ่าน

พาณี พิทักษา (2532, หน้า 19) ได้ให้ความหมายของการรักการอ่านว่า หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความชอบอ่านหนังสือ เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการฝึกฝนเป็นประจำ จนกลายเป็นพฤติกรรมที่เป็นไปโดยอัตโนมัติ

ศรีรัตน์ เจริญกลิ่นจันทร์ (2538, หน้า 34) ได้อธิบายไว้ว่า นิสัรักการอ่าน หมายถึง การฝึกใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องและการอ่านจนเคยชิน อ่านจนเป็นนิสัยแม้บางครั้งมีปัญหาและอุปสรรคต่อการอ่านบ้างก็ไม่ย่อท้อ คนที่มีนิสัยรักการอ่านย่อมอ่านทุกอย่างที่เป็นวัสดุสำหรับการอ่านไม่ว่าจะเป็นหนังสือ สิ่งพิมพ์อื่นๆ ป้ายโฆษณาประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ หรือแม้แต่กระดาษห่อของ อ่านได้ทุกสถานที่ ทุกโอกาส แม้แต่อยู่ในห้องสุขา และไม่ปล่อยเวลาว่างไปกับกิจกรรมอื่นใดนอกจากการอ่าน

ศิริพร ทองชูดำ (2540, หน้า 26) ได้กล่าวว่า นิสัยการรักการอ่าน เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความมุ่งมั่นในการอ่านหนังสือ ชอบอ่านหนังสือ อ่านจนเคยชิน อ่านจนเป็นนิสัย เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการฝึกฝนเป็นประจำจนกลายเป็นพฤติกรรมที่เป็นไปโดยอัตโนมัติ

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า การรักการอ่าน เป็นพฤติกรรม หรือนิสัยที่ปฏิบัติเป็นประจำจนเกิดเป็นความเคยชิน ก่อให้เกิดความชอบ ความมุ่งมั่น ในการอ่าน ทำให้เกิดการแสวงหาความรู้ และความบันเทิงจากการอ่าน และหาโอกาสในการอ่านอยู่เป็นประจำ ซึ่งการรักการเป็นสิ่งที่สามารถฝึกฝนได้

นวัตกรรมการพัฒนาคุณลักษณะที่ดี

นวัตกรรมคุณลักษณะดีศึกษาสามารถจำแนกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. นวัตกรรมหลักสูตรแบบบูรณาการ (Integrated Curriculum Innovation) การจัดกิจกรรมบูรณาการแบบเน้นคุณธรรม (Moral-focused Activity) โดยการสอดแทรกการพัฒนาคุณธรรมระหว่างการพัฒนาทักษะความสามารถของนักเรียนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดในหลักสูตร
2. นวัตกรรมกระแสนิยม (In Trend Innovation) การจัดกิจกรรมใช้การสร้างสรรค์หรือการนำค่านิยมที่เกิดขึ้นตามกระแสในช่วงนั้นมาใช้เป็นสื่อในการออกแบบกิจกรรมเพื่อดึงความสนใจของนักเรียน หรือการกำหนดกิจกรรมที่มีลักษณะการแข่งขัน เพื่อลดช่องว่างระหว่างสถานภาพของบุคคลหรือชนชั้น

3. นวัตกรรมขบวนการบูรณาการ (Integrated Process Innovation) การจัดกิจกรรมที่มีการบูรณาการกระบวนการดำเนินงานของนักเรียนในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องเป็นระยะ ๆ มีใช้จัดกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งแล้วหยุด แล้วเริ่มทำกิจกรรมอื่นต่อไปที่ไม่สัมพันธ์กับกิจกรรมเดิม

4. นวัตกรรมริเริ่มจากนักเรียนร้อยแปดแบบ (108 Student Initiations Innovation) การจัดกิจกรรมที่ให้นักเรียนเป็นผู้คิดริเริ่มและออกแบบกิจกรรม เพื่อให้ได้กิจกรรมและการขยายผลที่นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ

5. นวัตกรรมที่ทำให้เข้าระบบสถาบัน (Institutionalized Innovation) การจัดกิจกรรมที่กำหนดเป้าหมายของการดำเนินงานในระดับสูง และทำให้เป็นภารกิจปกติของโรงเรียนโดยกำหนดเป็นผลงานหลัก

6. นวัตกรรมอิงการเรียนรู้จากการบริการ (Service Learning-Based Innovation) การจัดกิจกรรมที่จัดโอกาสให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้จากการทำงานที่เป็นการให้บริการสังคม

7. นวัตกรรมการประชุม (Forum Innovation) การจัดกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ผ่านการประชุมในรูปแบบของสมัชชาหรือการเสวนา เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกัน

8. นวัตกรรมคุณค่าเพื่อชีวิต (Living Values Innovation) การจัดกิจกรรมโดยใช้แนวคิด “คุณค่าเพื่อชีวิต” ซึ่งพัฒนาโดยนักวิชาการชาวตะวันตก บนพื้นฐานแนวคิดของการพัฒนาจิตใจของนักเรียนให้มีความสงบ และเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองให้ดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า

9. นวัตกรรมที่เป็นนิสัยประจำ (Routine Habit Innovation) การจัดกิจกรรมโดยครูเป็นผู้กำหนดคุณลักษณะที่จำเป็นต้องพัฒนาในตัวนักเรียนและฝึกปฏิบัติเป็นนิสัยประจำวัน

10. นวัตกรรมการพัฒนาตนเอง (Self-Development Innovation) การจัดกิจกรรมโดยฝึกให้นักเรียนรู้จักประเมินตนเอง และมีการพัฒนาตนเองในรูปแบบต่างๆ เช่น กิจกรรมการเผากิเลส ให้นักเรียนเขียนพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมที่ตนเองได้ปฏิบัติบนกระดาน

11. นวัตกรรมการประยุกต์ในโลกแห่งความเป็นจริง (Real World Application Innovation) การจัดกิจกรรมโดยการนำพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในโลกแห่งความเป็นจริงมาใช้กับการแสดงพฤติกรรมในโรงเรียน

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1. ความหมายวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สำนักงานสถาบันราชภัฏฯ กระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1.1 เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งเข้ามาร่วมศึกษาค้นคว้าหาข้อมูล รวมทั้งการหาประเด็นปัญหาเชิงพัฒนาและวรรณกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนตนเอง มีหรือคอยแต่นักวิจัยและนักพัฒนามาดำเนินการให้

1.2 เพื่อให้ได้ข้อมูลความเป็นจริง แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม หรือมีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชนท้องถิ่นนั้น

1.3 เพื่อให้มีการขับเคลื่อนมวลสมาชิกเข้าด้วยกัน เป็นกระบวนการของผู้มีความรับผิดชอบร่วมกัน เรียนรู้ด้วยกันและแก้ไขปัญหาไปพร้อมกัน

2. ลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สุภางค์ จันทวนิช กล่าวไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยที่นำแนวคิด 2 ประการมาผสมผสานกันคือการปฏิบัติการ (Action) ซึ่งหมายถึงกิจกรรมที่โครงการวิจัยจะต้องดำเนินการ และคำว่า การมีส่วนร่วม (Participation) อันเป็นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่ง แล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการจนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย โดยมีความหมายถึง วิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัยหรือชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาของการดำเนินการ การช่วยให้ข้อมูลและการช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้น ๆ ซึ่งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอนชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชนและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา กระบวนการวิจัยจึงดำเนินไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้น ๆ ส่วนกระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลเป็นไปในเชิงการวิพากษ์ (Dialectic) ซึ่งชาวบ้านจะค่อย ๆ เรียนรู้ด้วยตัวเอง และด้วยวิธีการวิจัยเช่นนี้ ข้อมูลที่ได้จึงมีความชัดเจน สะท้อนความคิดอ่านตลอดจนนิสัยใจคอของชาวบ้าน สะท้อนความต้องการและแบบแผนในการดำเนินชีวิตของเขา การวิจัยแบบนี้จึงเป็นวิธีการที่สนับสนุนให้ชาวบ้านหรือตัวแทนในชุมชนเป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเองและชุมชน โดยการศึกษาเรียนรู้หาข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหา รวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่กำลังประสบอยู่ โดยการร่วมกันวางแผน และกำหนดการดำเนินงานตามแผนหรือโครงการ พร้อมทั้งการปฏิบัติตามแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาได้ถูกต้องตรงตามความต้องการ ประกอบกับการใช้ภูมิปัญญาและทุนที่มีอยู่ในชุมชน การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ นอกจากจะส่งผลดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ยังช่วยให้เกิดการพัฒนาของผลงานวิจัยและกระบวนการวิจัยในตัวของ

มันเองอีกด้วย และอีกทางหนึ่งการวิจัยยังเป็นส่วนสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ให้แก่ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย ซึ่งสามารถเป็นต้นมาของการพัฒนาลงสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพอีกด้วย

ชนิษฐา กาญจนสินนท์ กล่าวไว้ว่า หมายถึง การวิจัยที่พยายามศึกษาชุมชน โดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา วางแผนและดำเนินการตามแผน ในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งการดำเนินการประเมินผล โดยที่ทุกขั้นตอนคงกล่าวสมาชิกชุมชนเข้าร่วมด้วยอันเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ ได้พัฒนาตนเอง ในการทำงานพัฒนา

อุทัย คุลยเกษม กล่าวไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประชาชนซึ่งเคยเป็นประชากรของการวิจัย กลับบทบาทมาเป็นผู้ร่วมในการทำวิจัย โดยเข้ามามีบทบาทส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย

กมล สุดประเสริฐ กล่าวไว้ว่า เป็นการวิจัยที่จัดกระทำโดยผู้ปฏิบัติการเพื่อนำผลการวิจัยมาใช้ในการแก้ไขปัญหาโดยทันที และต้องกระทำเป็นหมู่คณะร่วมกัน ขยายความอีกได้ว่า เป็นการวิจัยที่ต้องอาศัยกระบวนการทำงานร่วมกันที่จะต้องสืบสวนสอบสวนหาปัญหาและข้อโต้แย้งร่วมกันเป็นกลุ่ม วิเคราะห์สาเหตุแห่งปัญหา โดยเป็นกระบวนการที่ค่อนข้างจะลำเอียงไปในทางทางกระบวนการประชาธิปไตย

นิตยา เงินประเสริฐศรี กล่าวไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทางไปสู่การพัฒนา (Journey of Development) โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เป็นอยู่ไปสู่สิ่งที่สามารถเป็นไปได้ ทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับสังคม โดยหัวใจสำคัญของการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่กระบวนการวิจัย ซึ่งใช้แนวทางความร่วมมือ (Collaborative Approach) ระหว่างนักวิจัยกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ทั้งนี้กระบวนการวิจัยจะต้องเป็นประชาธิปไตย ยุติธรรม มีอิสระ และส่งเสริมคุณค่าของชีวิต และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะเข้าร่วมสังเกต ตรวจสอบสถานการณ์ต่าง ๆ สะท้อนความคิดเห็นและความต้องการของตน ทรัพยากรที่มีอยู่ อุปสรรคและปัญหาที่ปรากฏอยู่ ตรวจสอบทางเลือกที่เป็นไปได้ และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีจิตสำนึกไปสู่การเปลี่ยนแปลงใหม่

ชัชวาลย์ ทัดสิวัช กล่าวไว้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมหมายความว่า การร่วมกันดำเนินกระบวนการวิจัยโดยผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ทั้งที่เป็นชาวบ้านและนักพัฒนากับผู้วิจัยภายนอก เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพความจริงของสังคมนั้น และเพื่อให้เห็นภาพแห่งคุณลักษณะสำคัญของการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เด่นชัด

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า โดยทั่วไปแล้ว ข้อกำหนดของงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้นแตกต่างไปจากแนวคิดของการวิจัยแบบเดิมอยู่มาก แนวคิดในการวิจัยแบบเดิมนั้น ยังอยู่บน

ฐานของปรัชญา ปรัชญานิยมเชิงตรรก (Philosophy of Logical Positivism) และพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioralism) ซึ่งมีข้อกำหนดว่า นักวิจัยทุกคนจะต้องรักษาความเป็นกลาง (Neutrality) โดยแยกตัวเองโดยสิ้นเชิงออกจากสิ่งที่ศึกษาเพื่อมิให้เกิดอคติ (bias) ต่อการศึกษา อันจะทำให้ผลของการศึกษาเบี่ยงเบนและไม่น่าเชื่อถือ แต่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัย และนักพัฒนาหรือนักปฏิบัติการ (Practitioners) ตลอดกระบวนการศึกษาค้นคว้าตั้งแต่เริ่มแรกจนกระทั่งจบการวิจัย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยภายในประเทศ

ดาร์ตัน ศิริวิริยะกุล (2525) ได้ทำการวิจัยเรื่อง คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในทัศนะของครูประจำชั้นและผู้ปกครองในกรุงเทพมหานครกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยครูประจำชั้น 150 คน ผู้ปกครอง 450 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่าครูประจำชั้นและผู้ปกครองนักเรียน มีความเห็นที่สอดคล้องกันในทุกๆ ด้าน ทั้งที่วัดการศึกษ อายุ และฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกันแสดงว่าค่านิยมในคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในกรุงเทพมหานครมีความคล้ายคลึงกัน และส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับคุณลักษณะที่สอดคล้องกับหลักสูตร

ฉันทนา อุดมสิน (2537) ได้ศึกษาคุณลักษณะที่เป็นจริงและที่พึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนสาธิตประถมศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยอาจารย์และผู้ปกครองจำนวน 299 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่าตามคุณลักษณะ 6 ด้าน คือ ด้านการเรียนรู้ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านอุปนิสัย ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านการเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ด้านพลเมืองที่ดีของชาติ ตามความคิดเห็นของอาจารย์และผู้ปกครอง ผลการวิจัยพบว่าอาจารย์และผู้ปกครองมีความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะที่เป็นจริงอยู่ในระดับที่ดีทั้ง 6 ด้าน ส่วนคุณลักษณะที่พึงประสงค์อยู่ในระดับที่ดีมากทั้ง 6 ด้าน

บุษบา หล่อเงิน (2537, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมจริยธรรม และแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า

1. ด้านพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคม นักเรียนแสดงออกมากที่สุด คือ ความซื่อสัตย์และแสดงออกน้อยที่สุด คือ ความเมตตากรุณา นักเรียนหญิงมีพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านความเสมอภาคหรือความยุติธรรม ระดับชั้นเรียนต่างกัน มีพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านความเมตตากรุณา

การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมและพฤติกรรมจริยธรรมด้านอื่น ๆ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน พฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านความซื่อสัตย์ ความเสมอภาคหรือความยุติธรรม ความเมตตา กรุณาและพฤติกรรมจริยธรรมด้านอื่น ๆ อาชีพหลักของครอบครัวแตกต่างกัน มีพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านพฤติกรรมจริยธรรมด้านอื่น ๆ และรายได้ของครอบครัวแตกต่างกัน มีพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในทุกด้าน

2. ด้านแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคม ที่นักเรียนแสดงออกมากที่สุดคือการผิดจริยธรรมทางเพศ และจะแสดงออกน้อยที่สุดคือ ความเสมอภาคหรือความยุติธรรมนักเรียนชายและนักเรียนหญิง มีแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านความเสมอภาคหรือความยุติธรรม ความเมตตา กรุณาและพฤติกรรมจริยธรรมด้านอื่น ๆ ระดับชั้นเรียนต่างกัน มีแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านพฤติกรรมจริยธรรมด้านอื่น ๆ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน มีแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านความเสมอภาคหรือความยุติธรรม ความเมตตา การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมและพฤติกรรมจริยธรรมด้านอื่น ๆ อาชีพหลักของครอบครัวต่างกัน มีแนวโน้ม พฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 รายได้ของครอบครัวต่างกัน มีแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 ในทุกด้าน

ถวิล คุณเศรษฐ์ (2538) ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมและแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า

1. ด้านพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมที่นักเรียนแสดงออกมากที่สุด คือ การเสมอภาคหรือความยุติธรรม แสดงออกน้อยที่สุด คือ ความเมตตา กรุณา ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและอาชีพหลักของครอบครัวต่างกันก็จะมีพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในทุกด้าน สถานภาพของครอบครัวแตกต่างกันก็จะมีพฤติกรรมทางสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในด้านความเสมอภาคหรือความยุติธรรม ตัวแปรที่มีอิทธิพลมากที่สุดคือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและอาชีพหลักของครอบครัว

2. ด้านแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมนักเรียนแสดงออกมากที่สุด คือด้านการเห็นประโยชน์ส่วนรวม แสดงออกน้อยที่สุดคือความเมตตา กรุณา อาชีพหลักของครอบครัวและสถานภาพของครอบครัวต่างกัน แนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคม ไม่แตกต่างกัน

อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกันมีแนวโน้มพฤติกรรม จริยธรรมทางสังคม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทุกด้าน นักเรียนชายและหญิงมีแนวโน้มพฤติกรรมจริยธรรมทางสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในด้านการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ความสามัคคี และพฤติกรรมจริยธรรมด้านอื่น ๆ ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อแนวโน้มดังกล่าวมากที่สุด คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและอาชีพหลักของครอบครัว น้อยที่สุดคือ สถานภาพของครอบครัว

นิรมล หันหาบุญ (2538) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาคุณลักษณะทางวัฒนธรรมไทย ที่พึงประสงค์ของนักเรียนประถมศึกษาในทศวรรษหน้า ตามทัศนะของผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม จำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมของบุคคลที่เป็นผู้ใหญ่ในสังคม นั้นมิได้เป็นแบบอย่างที่ดีเท่าที่ควร ทั้งยังแสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ออกมาให้ปรากฏอยู่ทุกวัน ทั้งทางโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ ดังนั้น การปลูกฝังคุณลักษณะทางวัฒนธรรมไทยจึงเป็นเรื่องที่ดี และจำเป็นมาก

ศิริลักษณ์ เกิดจันทร์ตรง (2540) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการเรียน การสอนกับพฤติกรรมทางจริยธรรม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยมี 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ตอบ แบบสอบถาม ประกอบด้วยผู้อำนวยการ ผู้ช่วยผู้อำนวยการ หัวหน้าคณะวิชา และครูผู้สอนจำนวน 130 คน ในวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 10 วิทยาลัย และกลุ่มที่ให้ สัมภาษณ์ประกอบด้วย ผู้บริหารของกรมอาชีวศึกษา จำนวน 3 ท่าน ผลการวิจัยพบว่าพฤติกรรม ที่นักเรียน นักศึกษาของวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการปฏิบัติมากที่สุด คือ ความสามัคคี ส่วนความซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบ ความอดทนความมีวินัยและความขยัน หมั่นเพียรอยู่ในระดับปานกลาง

มานะ ร้อยดาพันธุ์ (2543) ได้ทำการศึกษาคุณลักษณะที่เป็นจริงและคุณลักษณะที่พึง ประสงค์ของนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่นกลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ครูและนักเรียน จำนวน 809 คนเครื่องมือที่ใช้เป็น แบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะที่เป็นจริงของนักเรียน ตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษา แห่งชาติ โดยภาพรวมอยู่ในระดับ “ดี” นักเรียนมัธยมศึกษาจะมีสุขนิสัย สุขภาพกายและสุขภาพจิต ที่ดี มีความมั่นใจด้านศิลปะ ดนตรี และกีฬา คุณลักษณะ ที่อยู่ในระดับ “พอใช้” มีอยู่ 3 ด้าน คือ การมีวิจรรณญาณและความคิดสร้างสรรค์ การมีความรู้และทักษะในการเรียนรู้ และการแสวงหา ความรู้และพัฒนาตนเอง ส่วนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนมัธยมศึกษา โดยภาพรวมที่ สำคัญ 3 ด้านแรก คือ การปลอดจากสิ่งเสพติดให้โทษและของมอมเมา การมีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี และการเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวและชุมชน

ประภัศสร เพ็ญกุล (2545) ได้ทำการวิจัยคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนระดับประถมศึกษาตามความคิดเห็นของชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยผู้นำชุมชน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและประชาชนจำนวน 451 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า

1. กลุ่มผู้นำชุมชน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และประชาชน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนระดับประถมศึกษาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาแตกต่างกันในด้านความสามารถในการใช้ภาษาและความสามารถทางคณิตศาสตร์ด้านความสามารถในการคิดและแก้ปัญหา ด้านความสามารถในการปฏิบัติงานในชีวิตประจำวัน อาชีพ และสามารถใช้เทคโนโลยีในการดำรงชีวิต ด้านการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ตามวิถีประชาธิปไตย ด้านเห็นคุณค่าอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมและภูมิใจในความเป็นไทยนั้นไม่พบความแตกต่าง

2. ความคิดเห็นของชุมชนเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนระดับประถมศึกษา ในด้านความสามารถในการใช้ภาษาและความสามารถทางคณิตศาสตร์ และด้านความสามารถในการคิดและแก้ปัญหา คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความต้องการมากกว่าประชาชนส่วนด้านความสามารถในการปฏิบัติงานในชีวิตประจำวัน งานอาชีพ และสามารถใช้เทคโนโลยีในการดำรงชีวิต ผู้นำชุมชนมีความต้องการมากกว่าประชาชน สำหรับด้านอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ตามวิถีประชาธิปไตย และด้านเห็นคุณค่าอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม และภูมิใจในความเป็นไทย ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความต้องการมากกว่าประชาชน

3. ชุมชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนระดับประถมศึกษาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความต้องการอยู่ในระดับมากทุกด้าน

4. ชุมชนมีความคิดเห็นว่าคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนด้านคุณธรรมจริยธรรมที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข มีความต้องการเป็นอันดับแรก รองลงมาได้แก่ ด้านสุขภาพและสมรรถภาพทางกายตามเกณฑ์ และอันดับ 3 ได้แก่ ด้านเห็นคุณค่าอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม และภูมิใจในความเป็นไทย

ธิดา เลิศพรประสบโชค (2546) ได้ทำการวิจัยเพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนวัดดอนเมือง (ทหารอากาศอุทิศ) และเพื่อเปรียบเทียบคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนวัดดอนเมือง (ทหารอากาศอุทิศ) โดยแยกตามเพศ และระดับชั้นที่ศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนวัดดอนเมือง

(ทหารอากาศอุทิศ) ในช่วงชั้นที่ 2 ปีการศึกษา 2546 ซึ่งเลือกโดยวิธีสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามตามแบบของ Likert ผลการวิจัยพบว่า

1. วิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน โรงเรียนวัดดอนเมือง (ทหารอากาศอุทิศ) พบว่าคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนมี 5 องค์ประกอบคือ ความรับผิดชอบ ความมีวินัย ความกตัญญู ความมีเหตุผล และมีจิตใจเป็นประชาธิปไตย
2. เปรียบเทียบคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน โรงเรียนวัดดอนเมือง (ทหารอากาศอุทิศ) ด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ของนักเรียนชายและนักเรียนหญิง พบว่าคุณลักษณะความรับผิดชอบ วินัย กตัญญูและด้านจิตใจเป็นประชาธิปไตย แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนความมีเหตุผล แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

3. เปรียบเทียบคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน โรงเรียนวัดดอนเมือง (ทหารอากาศอุทิศ) ด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ของนักเรียนที่มีระดับชั้นที่ศึกษาต่างกันพบว่า คุณลักษณะความรับผิดชอบ เพียงด้านเดียวที่แตกต่างโดยนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 กับ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 กับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 กับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ไม่แตกต่างกัน ส่วนคุณลักษณะด้านอื่น ๆ ทั้ง 4 ด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

พรรณพร วรรณลักษณ์ (2548) การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาและพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนวัยรุ่น โดยการให้คำปรึกษากลุ่ม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนวัยรุ่นเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอ่างทอง จำนวน 1,595 คน และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนวัยรุ่น เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอ่างทอง ที่มีคะแนนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตั้งแต่พอเชนที่ 10 ที่ 25 ลงมา จำนวน 8 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แบบสอบถามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนวัยรุ่น และโปรแกรมการให้คำปรึกษากลุ่มเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนวัยรุ่น

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนวัยรุ่นโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (M เท่ากับ 3.40) ส่วนคุณลักษณะที่พึงประสงค์รายด้าน พบว่าคุณลักษณะด้านจริยธรรมอยู่ในระดับมาก (M เท่ากับ 3.65) ส่วนคุณลักษณะด้านการเรียน ด้านส่วนตัว และด้านสังคมอยู่ในระดับปานกลาง (M เท่ากับ 3.31, 3.25 และ 3.36 ตามลำดับ)

2. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนวัยรุ่น ก่อน และหลังการเข้าร่วมโปรแกรมการให้คำปรึกษากลุ่ม และระยะติดตามผล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงว่าการให้คำปรึกษากลุ่มมีผลให้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนวัยรุ่นเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น

งานวิจัยต่างประเทศ

บาลวิน (Balwin, อ้างถึงใน จันทนา อุดมสิน, 2537, หน้า 28) ได้ศึกษาเด็กอายุประมาณ 4 ขวบ จำนวน 67 คน พบว่า เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มักจะเป็นคนชุกช่น ก้าวร้าว ไม่ซื่อสัตย์ อยากรู้ยากเห็น และเป็นผู้นำของกลุ่ม

เรดค์ (Radke อ้างถึงใน จันทนา อุดมสิน, 2537, 28) ได้ศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของการอบรมเลี้ยงดูแต่ละแบบพบว่า เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย พ่อแม่ยอมรับเด็กเด็กจะมีลักษณะเชื่อมั่นในตนเอง เป็นที่ยอมรับของสังคม ให้ความร่วมมือกับเพื่อนฝูงเชื่อมั่นในตนเอง และมีความรับผิดชอบสูง

วิกกินส์ และอาเทอร์ (Wiggins and Others, อ้างถึงใน จันทนา อุดมสิน, 2537, หน้า 28) ได้อ้างถึงการศึกษานี้ของโกธ (Gough) ที่ได้ทำการศึกษากับความมีวินัยในตนเอง ผลพบว่าผู้ที่มีวินัยในตนเองสูง จะมีความรับผิดชอบมาก มีความวิตกกังวลน้อย มีความอดทน มีเหตุผลของตนเอง มีความยืดหยุ่นในความคิด และพฤติกรรมเป็นที่ยอมรับของสังคม นอกจากนี้ยังพบว่าทั่วไปแล้วจะมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงกว่าผู้ที่มีวินัยในตนเองด้วย

บัทเทอร์เวิร์ท (Butterworth, อ้างถึงใน จันทนา อุดมสิน, 2537, หน้า 28) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ผลสัมฤทธิ์ทางการอ่าน เจตคติที่มีต่อโรงเรียน ความรับผิดชอบต่อตนเองของนักเรียนระดับ 6 จำนวน 600 คน โดยการสุ่มตัวอย่างจากโรงเรียนต่าง ๆ ในแคลิฟอร์เนียตอนใต้และแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกตามความสามารถทั่วไป และทำการศึกษานเฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่มีความสามารถทั่วไปสูงกับต่ำเท่านั้น ผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ของผลสัมฤทธิ์ทางการอ่านเจตคติที่มีต่อโรงเรียนและความรับผิดชอบต่อตนเองมีความสัมพันธ์กันในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ลิโคลน่า (Lichona, อ้างถึงใน จันทนา อุดมสิน, 2537, หน้า 28) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับสติปัญญาความสามารถทางการศึกษาและผลสัมฤทธิ์สรุปได้ว่า คะแนนจากการเรียนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความซื่อตรง โดยนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงจะโก่งน้อยกว่านักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ และเด็กฉลาดจะซื่อสัตย์กว่าเด็กโง่ และได้ทำการศึกษาความซื่อสัตย์กับเพศในกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุหลายระดับ ใช้แบบทดสอบหลายชนิด ผลปรากฏว่ากลุ่มเพศหญิงจะมีแนวโน้มที่จะโก่งมากกว่าเพศชายเกือบทุกครั้งที่ทำการทดลอง

ลาร์ จอห์นสัน (Larry Johnson, อ้างถึงใน คาร์ตัน ศิริวิริยะกุล, 2525, หน้า 25) สรุปด้านการศึกษาล่าเรียน พ่อแม่ต้องการให้บุตรของตนมีคุณลักษณะ ดังนี้รู้จักรับผิดชอบและตัดสินใจเกี่ยวกับการเล่าเรียนด้วยตนเองบ้างกระตือรือร้นในการเรียนรู้ สนใจและเข้าร่วมกิจกรรมสม่ำเสมอพอที่จะเรียนและเล่นกับเด็กอื่นทั้งที่มีระดับอายุและระดับชั้นเรียนสูงกว่าและต่ำกว่า

คัลลาร์ด (Callard, อ้างถึงใน ประภัสสร เพือกกชนทร์, 2545, หน้า 43) ได้ศึกษาผลของการเพิ่มความคาดหวังของบิดา มารดาต่อความสำเร็จทางการศึกษาของนักเรียน พบว่า ผู้บริหารที่มุ่งเพิ่มความสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียน จะต้องสร้างความเข้าใจกับบิดามารดาและต้องยอมรับว่า ความคาดหวังของบิดามารดาต่อความสำเร็จทางการเรียนของนักเรียนสัมพันธ์กับการเพิ่มแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของนักเรียนซึ่งผู้ปกครองนักเรียนจะมีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จของนักเรียนอย่างยิ่ง

โคลเบอร์ก (Kolberg, 1969) ได้ศึกษาถึงความแตกต่างของพัฒนาการทางจริยธรรมของเยาวชน พบว่าในเด็กเล็กและเด็กโตนั้น ผู้ชายและผู้หญิงไม่มีความแตกต่างกัน ในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม แต่ในเด็กวัยรุ่นชายมีพัฒนาการทางจริยธรรมที่ก้าวหน้ามากกว่าเด็กวัยรุ่นหญิง

ชาพิรา (Shapira, 1976) ได้ศึกษาว่าการเล่นเกมส์ของเด็กในเมืองกับเด็กใน Kibbutz ในประเทศอิสราเอล โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กอนุบาลและเด็กประถมศึกษา จากโรงเรียนสหศึกษาของรัฐบาล ผลการวิจัยพบว่า เด็กชายและเด็กหญิง ให้เหตุผลเชิงจริยธรรมไม่แตกต่างกัน

อีเวลิน พี อีวานส์ (Evelyn P. Evans, อ้างถึงใน คาร์ตัน ศิริวิริยะกุล, 2525, หน้า 27) ได้ศึกษาความคาดหวังของผู้ปกครองต่อเด็กในระดับประถมศึกษา ในด้านเศรษฐกิจบุคคลิกภาพ มนุษย์สัมพันธ์ และวิชาการ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ระหว่างความคาดหวังของผู้ปกครองผู้ดำค้ำผู้ปกครองผิวขาว คือ ผู้ปกครองผู้ดำค้ำต้องการให้เด็กรู้จักใช้จ่ายอย่างฉลาดรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ พัฒนาสุขนิสัย รู้จักเล่นอย่างยุติธรรม และรู้จักกำหนดเวลาของตนเอง ส่วนผู้ปกครองผิวขาวเน้นในด้านความต้องการให้เด็กรู้จักใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ นอกจากนี้ ผู้ปกครองที่มีสถานภาพต่างกันมีความคาดหวังเกี่ยวกับคุณลักษณะของเด็กแตกต่างกันดังนี้

ในด้านพื้นฐานการศึกษาของผู้ปกครอง ผู้ปกครองที่มีระดับการศึกษาต่ำ ต้องการให้เด็กรู้จักใช้จ่ายอย่างฉลาด รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และรู้จักฝึกปฏิบัติสุขนิสัย ส่วนผู้ปกครองที่ได้รับการศึกษาสูง ต้องการให้เด็กรู้จักประยุกต์ใช้ความรู้ที่เรียนมา และมีความสามารถในการอ่าน ในด้านขนาดของครอบครัว ผู้ปกครองในครอบครัวขนาดใหญ่ต้องการให้เด็กรู้จักใช้จ่ายอย่างประหยัด รู้จักสร้างตัว รู้จักใช้สิทธิ พัฒนาความรับผิดชอบ ปรับปรุงสังคม และรู้จักแบ่งเวลา ส่วนผู้ปกครองในครอบครัวขนาดเล็ก เน้นให้เด็กมีความสามารถในการอ่าน

ในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็ก ผู้ปกครองของเด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ของการเรียนต่ำ ต้องการให้เด็กรู้จักใช้จ่ายอย่างประหยัด และรู้จักสร้างตัวมากกว่าผู้ปกครองของเด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงในด้านเพศ ผู้ปกครองที่เป็นชายเน้นในเรื่องต้องการให้เด็กประหยัดในการใช้จ่าย มากกว่าผู้ปกครองที่เป็นหญิง

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เยาวชนทุกคนควรได้รับการปลูกฝัง คุณลักษณะต่าง ๆ ที่พึงประสงค์ ตั้งแต่เด็ก สถาบันแรกที่มีหน้าที่ปลูกฝังสิ่งเหล่านี้คือ สถาบันครอบครัว และรองลงมาคือ โรงเรียนที่เป็นสถาบันหลักในการฝึกฝนอบรมเยาวชนให้เป็นผู้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามอุดมการณ์ของรัฐธรรมนูญ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และมีคุณลักษณะตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่มุ่งให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข